

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА V. — СВЕСКА IX и X

ЗА СЕПТЕМБАР И ОКТОБАР

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УВЕДНИК:

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1899.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НАЈБОЉИ СПОМЕНИК ВРЛОМ ПРИЈАТЕЉУ.

(Од К. Милера.)

Не, тешућ' камен, дижућ' споменик му,
Не, венцем ружа урешујућ' лик му,
Не, лијућ' сузе, — окани се тога,
Друкчије слави пријатеља свога!

Прихвати смело почето му дело,
Отклони сметњу, о коју ј' запело.

Јуначки крачај ка његовој мети,
Не бој се триња, не пласи се врлети;

Његове слове ти приводи јави, —
Тим се покажи пријатељ му прави.

Његовим духом напој своје груди;
Не пуштај да га клеветају људи.

Кога је воло, тога и ти грли, —
Тако се славе пријатељи врли.

Змајова.

РАСТАНАК.

Ноћ је пала, месец светли
Помаља се тијо,
Над Рудником и Авалом
Облачак се свио.
А кроз облак изодрле
Развалине неме,
Суре куле и бедеми
Ко хавети древне.
Ко сабласти скамењена
Прам месеца бледа,
Са Рудника мрмаса
На Авалу гледа,
Над њом оро узлегло
Крилима шестари,
Мотри сиви у даљине,
Мотри стражар стари.
А поноћна месечина
Тихо се разлива,
Ноћ је тија, шапат горски
Шумори и плива.
У том часу глуха доба
Са авалске мрачне куле
Кроз облачак магле сиве
Две су сенке ускрнуле.
Два витеза из давнина
Из гроба се дижу мрачна,
А над њима поноћ нема
Озвездана трепти зрачна.
Месец светли, гора шуми,
Повија се густо грање,
Тек по кад кад зајубори
Ко потајно уздисање.
А два духа загрљена,

Са Авале, стрме косе,
Над горама зашумелим
Рудничкој се жули носе.
Изнад куле оро сиви
Кличе и шестари,
Ускрнуле господаре
Здрави стражар стари.
Кличе оро, а из куле
Само завихори,
Завирише звучне пруге
По суморној гори.
Завечаше мачи љути
И влатни пехари,
Мрачне куле и бедеми
Оживеше стари.
А кроз врата и прозоре,
Из јазбина тавни.
Посуклаше као магла,
Витезови мамни.
Над Рудником месец бледи
Замишљено плови,
А по гори заблистали
Шлеми и штитови.
Под шлемови отворени
И кациге сјајне,
Зјапе дупље без очију
Кости и дубање.
Гора шуми, а витези
Полетеше журно,
Као вихор изненадни
Кад завлита бурно.
Само један костур храбри
Испод куле стаде.

А с прозора на лубању
 Један цветак паде.
 То је цветак опроштајни
 Владичице красне,
 Ах, како су некад биле
 Њене очи јасне.
 Као сунце у пролеће
 Весело су сјале,
 Пламтео је пожар тамо

Где су погледале,
 Сухи костур диже цветак,
 Страсно га пољуби,
 А с бедема раздрагано
 Зашкључаше зуби.
 И весело испод куле
 Храбри витез крену,
 Мачи звече, трубе јече,
 Кроз гору зелену.

*

Ал чим глухо доба више куле прође
 Као магла сива, све ишчезне, мине,
 Зашумела гора, суморна и нема,
 Увије се снова у дубоке тмине.
 Само Рудник, мрачна кула,
 Прам месеца бледа,
 Као сабласт скамењена
 На Авалу гледа.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE

ЂУРЂЕ
 CRNOJEVIĆ

Драгутин.

А И Д А

ЕТИЈОПСКА РОБИЊА.

Египацка легенда

од Велиће-а Веносте

по једанаестом издању

ПРЕВЕО: „Сутварскій.“

(Наставак.)

I.

Наступише од створења свега скоро година 2500, а то је 15. вјекова прије Христа. У граду се Мемфамма, — главном граду Египта, **CRNOJEVIĆ** сви у послу. Људи, који — не говорећи **CRNOJEVIĆ** женама, што, не пачајући се у јавне послове, **CRNOJEVIĆ** у домаћих послова — доказиваху ипак да свађају **CRNOJEVIĆ** домоваина захтијева од својих синова у вријеме погибели. Војници особито од срца рађаху и приправљаху сваки ратни предмет, који бијаше у употреби код Египћана; улице бијаху препуне пратежима, кочијама, ратним справама, коњима, камиљама и другим стварима.

Сва та журба и вас тај посао бијаше због тога, што Фараон накањиваше подигнути војску против краља етијопског Аман-Асара, који, са свим тим што бијаше толико побјеђен од египацке војске, ипак бијаше сакупио по ново војску, како би са себе опрао претрпљену срамоту, и већ смјераше нападути на мјесто код „Свете Ријеке“. Полазак египацке војске морао је бити сјутра: фљаше још врховни војсковођа; ал' оног истог дана, од којег наша легенда води свој почетак, поглавица свештенички — Рамфис, бијаше се посавјетовао код божице Исиде у погледу избора, да краљ мораше бити војвода.

Док се све то збиваше у граду, и вријеме се приближиваше, да се у храм отиде, једна ђевојка, у једној соби велике краљевске палаче, сједијаше на докати, обузета меланхолијом. Преплануло лице, коса и одјећа казиваше да је етијопкиња; по ходу

и ношњи изгледаше да не припада простом свијету. Та ђевојка не бијаше нико други до Аида, кћер етијопског краља Аман-Асара, предата Фараону последије крваве битке, у којој је етијопска војска у бијег постављена, те од њега одведена у сужањство у Менфи, коју дарова Амнериди, својој премилој кћерки. У двору не знађаху каквога је поријекла, јер га је етијопкиња затајивала.

Аида се бијаше, као што већ рекосмо, бацила у наручје меланхоличности. Душа њезина, ожалошћена рад одаљености од својих милих и од рођене своје земље, — обузета оном жалашћу, која се у нама буди без суза и ријечи — бијаше од неког времена испуњена чувством неким, које, кад би и мало с њом овладало, немгући је са свим сретном учињети, засужњило би је, те би у том сужањству страшно подносила: страх бијаше да та нова страст, која је угодна младим срцима, не буде њој извором многих невоља. Аида, и ако не пропушташе мислити о милим предметима, ипак оптимистички не сањаше о златној својој будућности; оног дана и оног часа снови јој се, које њезина болешљива и немирна машта сагађаше приказима, изјалови и не остварише. Она љубљаше и подносише. — Радамес, млади и храбри војник, бијаше ранио срце етијопкиње, која премда је египћанин, да не афектира за једним Аранцем, непријатељем њезине домовине, и премда бијаше провела много немирних ноћи, ипак није могла а да га не сачека, савладана оном неразумљивом силом, коју никаква физиологија на свијету није кадра да позна и неће знати можда никад протумачити. Поглед Аидин тражаше похлепно Радамеса по дворштима палаче, гдје бијаху житак и рад необични.

Сва њезина мисао бијаше египћанин. На пошљетку оте јој се тешки уздах из прси; једна велика суза спусти се лагано из њезиних лијепих очи низ јагодице; помисли да је сама и прошапута: „Нема га!“ Кад у том тренутку млади један египћанин, поноситог стаса, богато одјевен, указа се на уласку — то бијаше Радамес.

— Ти увијек невесела, Аидо; стална успомена на вашу својту, вашу земљу, мора да је одвећ јака, кад измамљује сузе и уздахе?

Ријечи ове, изговорене са акцентом превелике љубави, прену младу етијопкињу. Она устаде сва дршћући, жалосно се приближи младом војнику, и:

— Ви, овђе, Радамеше?... Што би рекла Фараонова кћер, кад би вас затекла у разговору са једном ропкињом?...

Дрхтави глас, промукле ријечи, љупко а жалостиво изговорене, казиваху нешто друго, што не исказаше, и откриваху осјећај, којег Аида намјераваше још не откривати, прикривајући га под формама пребацивања.

— Не говоримо о њој, Аидо, молим вас, — повиче Радамес, немате се ничега бојати, од Двора се сви спремају да отиду у велики храм.

— Зашто долазите код мене?

— Имам с вама, Аидо, говорити. О овом разговору зависи стално судбина мога живота. Нуми нек ми буду милостиви.

— Што! можда вас мучи каква тајна жалост?... Ах, не!... Ви, украс светковина, ви, љубимац Двора, ви којему се по избору љепотице египацке удварају, ви не можете подносити. Мени припада жалост, а ви уживајте весеље!

— Аидо! далеко сте од истине. Услови у задовољствима, које ме, како велите, окружавају, не сјећам се сретним. Душа је моја, као онај, који се осјети жељом у пустињи, хита к потоку, гинући за ђевојком, лијепом као мисао, Сунчевом љубазницом. Разум Амунон, који је створио све, не би знао бољом је створити! Њу је тако извратио у мојим младићким сновима; вјеровао сам, да се тако извратио се наслађујући, да ме сретним прави; и разговарах се са њом као да жива бијаше. Ал једног дана, ах, срећног мене! ја је виђех пуну милоште, гдје се приближује и предобива мене недостојног. Бијаше страшни дан, дан битке. Она кћер, коју своји оставише на сред бојног поља, гдје се најжешћи бој бијаше, имађаше пасти у руке једној чети египацких војника, који се звјерском виком бијаху на њу окомили, разљућени отпором, а занешени њезином љепотом. Ја сам то све гледао и похитах: потрчим у руљу и оним бијесним наредим да узмакну; и стигнувши до ђевојке, која се у опасности налазаше, узех је онесвијешћену у наручја и однесох је под чадор мога краља. Она ме гледаше, наслонивши главу на моје раме, погледом, којим ме устријели у сред жива срца. Толико сам пута прилике имао, да јој се приближим, али ми недостајаше снаге, да јој откријем душу моју... Ја нећу моћи без ње живјети... И желим чути из уста њених судбину моју. Аидо, разумијете ли ме? Ви сте она, коју љубим горућом љубави, са оном ватром, која кости пробија и усрће у сваку жилу, троши живот. Аидо, очекивам од вас једну ријеч, којом ћете ме усрећити, или ме учинити најнесретнијим од свију смртних створова.

Млада етијопкиња, кад зачу љубавну исповијест Радамешеу, осјети малаксалост: гласа немаде да одговори, само пружи руку, и стисне грчевито ону младићеву, рек би, као да њезин живот лебдијаше поврх каквог бездна.

— Аидо, настави Радамеш, ако се врховно божанство мисли противити љубавној сладости вашој; ако је одлучило казнити ме да не чујем из ваших уста ону ријеч, која сама моје при може испунити неизмјерном радошћу, реците ми... ајте! реците ми барем, да ме као странца не мрзите!

— Ох, Радамеше! Радамеше! повиче ђевојка, не могући се више уздржати од љубавног заноса; ја да вас мрзим? Ја? О, не! — И друго што не могаше изрећи. И као што, послје честог сијевања, из каквог облачка пуаног олује излије се киша испрва у капљама великим и ријетким, за тим безбројним, тако оно биједно срце попусти недољивој наглости природној, и роњаше сузе. Радамеш више није сумњао у Аидину љубав. Опијен задовољством, баца јој се пред ноге, и изговори јој ријечи, које нијесу кадра ентузијастички уста никад изговорити: „Љубав је, Аидо, понављаше њезин гласом, дар Боговâ, и узноси нас к њима. Национална воља се у земљу ружичастим фантазмима и одјећу брвљотима. Да уз тебе живим, морали бисмо се наћи у пустињи, где чекао; лијепа би ми изгледала; мјесто, гдје би ти живот проводио чињело би ми се препуно оазâ.“ —

Млада етијопкиња отирући сузе, загледа се у Египћанина са неизрецивим љубавним и захвалним изразом; па: — Радамеше, повиче му: разумијем глас вашег срца; ја сам вас тајно љубила и подносила сам. Али, зар се не бојите, да може дан наступити, кад бисте проклињали, што сте се на ме намјерили у вашем животу, што ми откристие ваше срце?...

— Ђевојко, страшни час, који би могао на пут стати овом животу, то је за стално онај смртни. Ал смрт рад тебе; затворити очи створењу са именом твојим на устима, била би превелика радост. Него баталимо, Аидо, жалосне мисли! Нуми, помириатељи Египта, изгледају милостиви. Ослони се поуздано на љубав моју. — Љубимо се Аидо: свијет је наш!

— О, да осјећам да морам твојом бити и за живота! и сва се тебе повјеравам.

У том часу звук трубе доприје до уши двоје заљубљених; један лаки облачак пређе преко лица египћанина.

— Што значи онај звук? запита Аида.

— Велики свештеник зове у храм Вулканов; ту морам и ја бити. Збогом Аидо; брзо ћеш ме виђети: прими ово малко цвијећа, које, кад будем од тебе далеко, нек те на мене посјећа.

И то рекавши, Радамес пружи младој етијопкињи лијепу китицу цвијећа, стисне јој руку и отиде за дуго је гледајући прије изласка из собе, погледом, у којему бијаше престављена једна цијела љубавна пјесмица.

II.

Китица цвијећа, коју Радамес пружи Аиди, по источњачком обичају, имађаше симболички значај. У њој се опажаше цвијет наде са зеленим листићима; па онај опет вјечне љубави, назван бесамртним, онај за тим његне меланхолије блиједе боје, и онај назад мрких листића, који расте у граду, тихом боравишту мртвих, — бијаше емблем живота Аидина. — Останувши сама, етијопкиња разгледаше жељно цвијеће; за тим га пољуби пољупцем горећим и дугим. — Једна младица! — Она се не вараше; онај пољубац не бијаше цвијећу, већ њему!..., Аида се поврати к днационална Библиотека ЦРНЕ ГОРЕ ДУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ као огледало, а она се загледа у њега, кад дрвце хриште пијати Сунце, имали се сва одати љубави. — Чињаше јој се да се је, после метемпсихозе њезине душе, поново родила. Радамес јој бијаше рекао, да је љуби, а тим јој је угоднио врућој њезиној жељи. Осврати се на прошлост своју. Нада у повратак очин, који би је ропства избавио, такођер засужњеног, бијаше се изјаловила ушљед постојеће љубави; шта више она се бојаше, да се тај повратак не збуде одвећ брзо, отаџбину, родну кућу, љубав кћерину замишљаше само онђе, гдје он живљаше. Свака друга земља чињаше јој се жалосном и невољном. Слика младог египћанина — као да стојаше пред њом као пред огледалом — изгледаше јој очима сјајна, лијепа и велика као дрво Евфратово. Она, чиста душа, заљубљена, као икад осјећаше грижњу, и питаше сама себе за опроштење родитеље због тога што их је заборавила.

Милосрђе одма њом овлада са страшним за њу осјећајем, који је већ обузимаше и живот јој сушаше. „— Оно срце тако племенито, тако храбро, шетукајући се у себи говораше, зар прикријевати може грозна чуства?... Зар може упропастити моју земљу?... Поубијати моју браћу, један непријатељ наших Богова?... Не! — Радамес, говораше јој у срцу неки моћни глас, неодољиви, Радамес је достојан сваког твог поштовања и твоје

љубави! Кривица ли је његова што се роди у Египту?... Није ли ти избавио живот? Није ли те можда увијек поштовао?... И сад не иште ништа до љубави, онај племенитији осјећај, који се може очекивати од бесмртне душе!..“

И овђе јадна Аида осјећаше жалост, за што је и најмање могла увриједити Радамеса; љубећи и опетовано љубећи цвијеће, питаше му опроштење, као што већ бијаше урадила са својим родитељима; и љубав, више него икад пробуђена, распламти се у оној ђевојци без обране.

У толико Радамес журно иђаше у храм од већијех у Менфама. Ово здање бијаше дакако величанствено. — Не бијаше то једна зграда, већ скуп више зграда, без унутрашњег јединства, којих спољашност бијаше одвећ једноставна, косих изван видова, без колона и прозора, само што бјеху богато искићени скулптурама, нашараним изврским бојама; дочим се унутрашњост одликоваше богатством архитектурском, особито колонама, високим као стаблима. Скулптурска се радња састојаше у киповима осамљеним, који висоном надвисиваху колосалне фигуре свих других народа, у огромним сфинксама, лавовима са прима и главом женском већим дијелом, — симболи највеће физичне и душевне снаге — други са овнујом главом, постављаном испред храма као непомичне страже; — тамо и овамо базилијеви дијелом религијозног, а дијелом историјског значаја.

Кад Радамес у храм ступи, некаква мистеријозна свјетлост даждаше с висина: фригијски звук одјекиваше сводовима,¹⁾ а са златног трonoшца уздизаше се дим од запаљеног тамјана на околу жртвеника, пењући се до светих емблема, приправног за жртвовање. Свештеници и свећенице заузимаху мјеста. — Фараон са кћерком Амнеридом, дворски послужитељи, маги, надзорник, велики пехарник, хљебар, заповједник стражâ, и други достојанственици Фараона бијаху заузели мјеста према своје сâну; — војници пак имађаху одличније мјесто од других каста. — Просте бијаху одјеће египацких одличњака: облачаху памучну одјећу, у опће звату пустенком, а поврх пустенке плашт од бијеле вуне. Кићаху се скупоцјеним златним оворотницима. — Уздуж храма ређаху се редови војника са кацигом, штитом и напрсником. У њима бијаше и синовâ најугледнијих свештеника, који се уписаше на службу краљу.

Амнерида, коју угледасмо са Фараоном, својим оцем, бијаше се упутила к храму сва зажгана у лицу, изгледаше да је уну-

¹⁾ Фригијски звук удараше се при религијозним церимонијама, лидијски при жалости, а дорски у рату.

тарњи инад мори; њезине очи лутаху по народу, тражећи некога немирно. Па и у самом се храму не умири. — Ал' кад Радамес улезе и запрети мјесто близу ње, осмјех се указа на усницама Египћанке. „— Одвећ сте закаснили, Радомеше, пришапну му на ухо дјевојка; него сад сте овђе, одајмо се побожности и молитви.“

Рамфис, свештенички поглавица у својим обредним одорама ступаше мајестозно к жртвенику; у исто доба вуцијаху животињу, која се имаше жртвовати: бијаше мрки бик. Рамфис га одма стаде прегледати, како би се увјерио, да није гнусан, т. ј. да није црне длаке; прегледаше језик и реп, желећи знати да ли су природни. За тим му намакну на рокове коноп од билус-а, или папира, и замаза особитом земљом посредством свештеничког печата. Послије тога доведе бика на жртвеник на којему у толико пламтијаше ватра, на коју се вино лијеваше. Пошто Рамфис изговори молитву, животињи осјекоше главу, и бацише је у ријеку; остатак положише на олтар. Сви клечаху са великом побожношћу. — Само звук харфа одјецаше храмом.

Кад се неко вријеме у молитви провело, Рамфис се упути к Фараону, и:

— Краљу, повиче му одредак је Божица Исида војводу, који ће у престојанем рату побједу извојштити.

— Који је тај, Рамфисе?

— Он је млад и јунак и много га је драг.

— Радамеш можда?

— Казао си га.

„— Ах, мој се сан остварио! промрмља у себи младић, обуздавајући с муком радост, коју осјети, кад Рамфис спомену њега. — Ја сам дакле војвода трупа египацких, и то оних, који већ засвједочише своје јунаштво на бојном пољу?... Ала сам срећан!... Побједа ће ми се осмјехнути; да, не може ми избјећи, барем по нади, коју у прима гајим, по снази, која ми мишицама ври! — Менфи ће ми сва аплаудирати: али ме весели више због Аиде, нег ли за икога... Да, рад ће!... Повратити се обасут славом; казати оном драгом дјевојчету: борио сам се за тебе, и рад тебе сам побједио, биће срећа над срећама, коју нијесам срећан био никад уживати.

— Избор никад бољи, настави Фараон. Радамеш је побједа, Нуми су нам повољни.

— Радамеше, обрати се младом египћанину Амнерида, која пред њим стојаше, необични је жар облио ваше лице, и видим да из ваших очи сијева поглед пун племените поноситости. —

Ах, заиста би достојна била зависти она дјевојка, које би поглед побудио у вама толику лучу радости!

„— Амнеридо, моје се срце наслађује једним честитим дјелом. Божица изговори моје име, и између многих војника, којима се Египат дичи, ја, изабран да предводим египацке трупе против непријатељу Етијопљанину, немам ли се поносити?

„— Не, једна друга мисао, Радамеше, мисао много племенитија... много пријатнија... зар вам на срцу не лежи? У Менфама зар немате других жеља... других нада?

Амнерида изговори ове ријечи са акцентом из којег избјаше велика страст.

„— Наде?... жеље?... Ја! Моја мисао не бави се ничим другим, већ једино тим, да се покажем достојан повјерења, којег ми даде отаџбина.

„— Ничим другим?..“

У томе Раmfис се приближи младом египћанину, те се тако извуче из неприлике, у којој се налазаше при одговору краљевој кћери.

— Радамеше, повиче поглавиц светотенички; ти знаш, да нас је велики разлог свој великом храму Вулкановом. Немиле нам вјестито доше: свето земљиште египацко нападе етијопски варварски народ; наша воља опустоши: усјеви попаљени, и плачкаши ушљед неспирања, већ се к Тебама упутише. Предводи их неукротиви војник и окрутни, наине њихов краљ Амон-Асар, који је рад освете завојевао.

— Није ми ништа познато, о чему ми причаш, Раmfише.

— Тебе (Тивљани) су све на оружје, и кроз њезина многобројна врата истрчаће на нападача хиљаде и хиљаде храбрих војника Свете Ријеке носећи рат и смрт.

— И рат и смрт ће имати, египацка се мишица већ више пута страшно оборила на етијопске трупе, а неће им лакша бити ни у овој борби.

— Исида, блажена божица, одредила је тебе врховним војводом наше непобједљиве војске, и теби се кунемо, да ћемо бити вјерни и краљ и сви ми. Примаш ли се, Радамеше?..

— Раmfише, то бијаше један од мојих најмилијих сновâ; и захваљујем Нумима, што су испунили молитве моје...

— Онда, Радамеше, дођи, да припашеш свето оружје; Амнерида ће ти, прије нег ли кренеш, уручити аугурски штап. Приступи к олтару. —

Свећенице стадоше извађати мистичне игре. Недалеко Раmfис постављаше на главу младог јунака сребрну копрену; за

тим му пасаше свето оружје. Пошто се то сврши, свештеници запјеваше религиозну пјесму, док свећенице настављаху игру.

„— Радамеше, у рату буди умјерен, повиче првосвештеник, пошто се пјевање и игра доврши; кад би био раздражен, па и кад би те насладе привлачивале, ипак ни онда не заборављај опћу ствар. — Треба да буде уздржљив онај, који је одређен да управља тако важним послом; јер наглост разувданог духа, кад би случајно она имала моћ и слободу да учини оно што хоће, факт је, да се, потицана похљепом, не може лако укротити. — Желио бих још да ти будеш умјерен, како би могао боље пазити на ствари, које су велике важности; јер војводини савјети за вријеме ноћи, кад је дух миран, дубље испитани, даду се лако или похвалити или покудити. Буди штедљив, а просто живи; јер насладна пића и велики мар и мисао за јела уништују и топе дух, тако да вријеме, које би се употребило за куповање у дућанима ствари за насладу војвода, троши се у заман. Војвода треба и да труд подноси; јер он у ратној муци мора пошљедни отпочинути.“

— Рамфише, биће како ти кажеш!

Пошто се свршише церемоније у храму, очекиваше се још одређени дан за јавне забаве, које се код Египћана састојаху поглавито у игрању и пјевању.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

У вече у Фараоновој палачи бијаше сјајна гозба. — Гозбена дворана одсијеваше богатством. Величанствена огледала од рама, растављеног и изглаченог, висаху о зидовима, о којима се одсијеваше свјетлост многобројних свијећа; са тренога, којих по дворани бијаше много, распростираше се мирис аромата. Трпеза, око које сједијаху гости, бијаше урешена златним чашама и сребрним посудама. — Египћани све до тог времена ијаху сједећи, а сваки пред собом имађаше свој дио пића. Бијаше главни надгледник на софру, који кидаше и раздаваше јела.

Фараон сједијаше на почасно мјесто: с десне стране њега поглавица свештенички, с лијеве Амнерида, а до ње Радамес.

За вријеме гозбе удараше се у харфе, ропкиње играху, а дворкиње пјеваху. Игре египацке сликаху поглавито све оно, што је раскошна машта могла икад створити. Скакајуће дјевојке плескаху скоро увијек при почетку; и овај обичај још живи и дан данас у скоро свима играма источњачким. Пошто се је гозба довршила, један човјек донесе у сред дворане на носилима једну фигуру дрвену, дугу метар, која престављаше љуцку

љешину. Исти свакоме показа носила, и повиче: — „Пијте и веселите се, јер послије смрти ваше бићете и ви напухана љешина²⁾).

Краљ се на ове ријечи диже, и први послужи примјером, пијући у част Богова, како би дали египацком оружју лијепи талих.

— И добићемо! повиче Радомес, лијепи гарави јунак. Божица Исида већ је у мени улила свети ратни огањ. Неће, о краљу мој, довршити која звијезда пут свој око себе, а Етијопљани ће савладани бити.

— Неочекивану ти награду спремам, Радмеше, дана када се будеш вратио.

— Захваљам ти, мој краљу! —

Амнерида се приближи Радмесу и шапуташе му:

„— Који дар, зар вам срце, Радамеше, не каже? Он је жудња многих египацких великаша; ал га мој отац жели сачувати побједитељу Етијопљана; и ја уздижем молитве Нумима, што сте ви управ тај.“

„— Амнеридо, одговори јој младић узнемирен више нег ли ријечима жарким националним девотива; какав год био тај дар, ипак неће моћи извршити из мене оних осјећаја, које их кријем у прсима.“

И журним кораком слијеђаше Фараона, који у том часу излазаше из гозбене дворане.

„— Ах, јао мени, ако у срцу његовом гори друга ватра: она жена, противница моја, умријеће, повиче разјарено Амнерида.

III.

Цареваше ноћ. — Аида у својој соби затворена не судјеловаше гозби. Проводећи вријеме мислећи о љубави својој, посматраше у исто доба једну звијезду, која сјајаше боље нег ли икоја друга на своду, и стискаше цвијеће, које јој је Радамес даровао. Дубоко бијаше замишљена, тако да се не сјети повратка из Египта. — Радамес се заустави на прагу; гледаше дуго дјевојку њежно и са религиозним поштовањем; и зачу више пута да изговара његово име глас онај, који ми моћно продираше у срчане живце. На поглед дјевојке, које повјераваше врховним Боговима, тајну душе, осјети више него ли икад да га нешто вуче к њој, и иначе не мога, већ узвикну: „— Ах,

²⁾ Херодот I. II. Н. 78.

колико си лијепа у твом том размишљању! чиниш ми се да нијеси, Аидо, земаљски створ, већ премила кћерка Асириса!“

Аида пренувши се на те ријечи, устаде и отиде у сусрет Радамесу, који јој, узевши је за руку, мило проговори:

— Аидо, морам одлазити; можда за мало, морам — дужност ми налаже.

— Зар већ да се раставемо? Када, у часу кад се срце моје раствори да те љуби, осјећам више него ли икада потребу, да те гладам и да ти говорим!

— Чуј ме, Аидо, — Амон-Асар, краљ етијопски, кренуо се са својом силом на Фараона.

— Мој отац! — промрмља у себи дјевојка.

— Египат је вас на оружје да одбије дрскост оног човјека. Божица Исиди изабра ме за војводу наше војске, задовољујући тим мојој вјечној жељи!

— Ти Радомеше? ах, радаасна сам! повиче ганутљиво Етијопкиња. Ти ћеш се повратити као побједитељ....

— Хвала, небеска дјевојко, на твом пророчанству. Твоја ће ме мисао пратити и тамо где божје поље, зар не?

— Да, Радомеше, прије него ћу далеко од тебе про-
вести, посветићу мислима на тебе. Али прије него ми кренеш, морам те за једну милост молити!

— Милост! мене! за коју? говори!

— Твоја је душа племенита и велика и никога не може мрзити. Љубав славе и онај домовине нагнаше те да жедниш за ратом...

— Истина је!

— Између етијопске војске, настави Аида, биће и старца, који, поуздавајући се у своје срце и своју снагу, кренуше у бој, да буду примјером млађим јунацима. Милост, коју у тебе просим, Радомеше, јест та, да поштедиш у боју оне старце, па и самога краља! Није он такав варвар, каквим га Египћани сматрају — настави Аида ганутљиво и навлажише јој се очи од суза, — он је добар; света је сврха његовог раставања: освета његове домовине. Ти ћеш га поштеђети је ли да, заједно са осталим етијопским старцима? То ће ти бити могуће, јер си рођен у земљи, гдје се старост поштује и уважаје.

— Заклињем ти се, Аидо, да ћу ти повољити.

— Ах, хвала, Радомеше, и захваљују ти и етијопски Нуми! повиче дјевојка загледавши се у лице Египћанина са неисказаним изразом захвалности и љубави. Узми, продужи, Аида, скинувши с врата бијелу мараму, узми је и носи је; она

ће те посјетити на милост, коју ти молих и у исто доба на дјевојку, која ти је живот посветила.

— Ах, заиста, Аидо, нећу заборавити! Ти ћеш отићи задовољна што у мени љубав пробуди! —

Изговарајући ове ријечи, Радомес привуче дјевојку к себи нежно раздраган, и посматрајући је страсно у лице и љубавно се с њом разговарајући, притисне јој на челу пољубац, први залог љубави, љубави чисте попут голубињих прси. — Збогом Аидо, ја ћу бити увијек твој, па какав ми год удес био.

— А ја ћу те чекати, Радамеше; а кад би у случају нестала прије твога доласка. пошљедна и усрдна молитва Аидина своје љубљеноме Нуму била би за тебе; а таква ће бити она молитва, да ћеш, ма гдје се налазио, њезин силни утисак осјећати.

И растадоше се.

Аида гледаше неко вријеме укочено у врата, којима Радомес изађе; за тим баци поглед по соби, и кад младића не спази, осјети, кад виђе да је сама, траз причини јој се да у себи чује глас, који јој жалосно прогнучаше љубав, којој се одала бјеше. Учини јој се да је слику очину, која јој пребациваше са неком пријетњом рад ријечи изговорених египћанину, којему честита побједу прети своје домовине, браће и самога оца.

„— Нуми, помозите ми, повиче она: милост овој бједној кћери! Не допуштите да ме мој отац прокуне!... Ах, зашто ме на њега намјеристе!... Јесам ли се могла опријети опчарењу?... За што ми откристи врлине његове!... Дакле, збиља сам кћер одметница?... Ето Радомес побједник; пошкропљен крвљу етијопском... смије ли се славодобитан... Онамо, иза њега, виде се кола, краљ, мој отац, спутан у вериге, сагнуте главе од срама; па ја да аплаудирам побједитељу?... Ах, не, не!... Нуми, кумим вас унуштите египацку војску!... Нека се кћер нађе опет у крило очино!... Ал што говорим, несретница?... А моја љубав?... Зар морам избрисати ону љубав, која ми, као сунчана зрака, насладом бијаше у ропству?... Зар морам Радомеса проклињати? њега!... Будите ми милостиви, о Нуми! Потребујем вапе милости! На земљи овој нема смртног створа, који би био мучен окрутнијом тугом,... па ни женског ни дјевојачког срца не може се наћи, да би се налазило у очајнијој борби, између љубави кћерине и оне љубазнице... Свето име очино... мило име његово боду ми уста.. И за једно и за друго

хтјела бих плакати, хтјела бих молити, умријети!... Али ми се молитва у псовку извраћа, плач у преступак, смртни уздах у кривњу!... Памет ми се помрачава тамном ноћи, губи се у страшном и окрутном немиру, који ме мучи, чини ми се, да бих жељела умријети... Нуми, милост, милост!... Моме болу, мојој патњи, не одузимљите барем наду!...

Аида, ослабљена унутрашњом борбом, потражи утјехе у молитви, и најусрдније се пусти у молитву. За тим, клечећи као и прије, ослони тијело на петну кост, красну главу наслони на постељу, прекрштене руке спусти у skut и слатко заспи. Ах, да би Бог дао, да јој сан буде бољим пријатељем од будноће!

IV.

Амнерида, Фараонова кћер, није ни она мирно ноћ провела. — Мисао, што је Радамес одбио понуду њезине руке да он чезне за другом женом, жестоко је мораше. А још јој већи бијаше јад, што понашање Радамесово при одласку, и ријечи, које јој изговори, не бијаху тајне, да би је умириле. Амнерида знађаше да је лијена; по свему Египту бијаше разгласена. К томе бијаше краљевска кћер од роду која од рода његовог. Пред њом се сви клањаху и одаваху јој поштовање, и никад не би Радамесу опрштено било његово одојање, ни жени, која би била узрочницом истога; а страшно је била њена освета, кад би та жена била још и Етијопкиња. — Ропкиња једна, па да се натјече у љубави са краљицом? — Пробуђену љубомору тешко је жени обуздати, те Амнерида одлучи да види је ли сумња њезина основана. Вријеме, које бијаше одмору посветила, бијаше препуно снова, а познато је да су Египћани у њих вјеровали. — Између многог чега снило јој се, да се налази на једној красној и плодовитој ливади, пуној жита, насађеној палмама и поморанџама, које са својим зеленилом, смалтираним цвијетовима опчараваше. Прође неко сретно доба, а наступи ноћ, која својим плаштом сакри свјетлост: мјесец сјајаше у свој својој пуноћи на звјезданом своду, и огледаше се раскошно у Нилским водама. Обузета пријатном меланхолијом нађе се одједном сама да се шета по ливади, и као по надприродној сили, стаде да посматра једну звијезду; — на поглед дјевојчин она звијезда поблиједи, ишчезну, оставивши мјесто бијелим облачићима, који небом летијаху; у оним облацима причини јој се да види двоје заљубљених, који се страсно љубљаху, а на лаганим и шареним парама непрегледна чета генија, који бијаху свједоцима превелике среће.

У јутро, пошто се дворкиње обукоше са сваком пажњом о чистоћи, на извршивање које код Египћана се строго пазаше, Амнерида пошаље по Аиду. Кћер Фараонова бијаше блиједа, и уморних очију; снови је ноћни све више мораху. — Соба, гдје се она налазаше, бијаше прекрасно намјештена: дворова, покућства, простирача скупоцјених и огледала, и важева златних и сребрних бијаше на претек; аромати са тренога испуњаху ваздух мирисом. — У том тренутку премишљаше, да је, сред таког богатства, ипак несретнија и од оне дјевојке из сеоцке колибе.

Кад Аида ступи у собу, њеке дворкиње, неколико младих дворкиња са махачима од миритних листова и од нојевих пера лађаху је, а друге играњем и свирањем настојаху развеселити Фараонову кћер. Кад се указа етијопкиња, Амнерида тад отпусти све, које се код ње налазаху.

„— Ипак је лијепа, помрмља у себи: али се са мном такмити не може!“ — И окренувши се к Аиди: Приближи се драгано моја, рече јој, причињајући се мирном; ти знаш да те ја не сматрам ни за ропкињу ни за слушкињу. Из мојих си уста чула да те сестром зовем све од оне тана, кад те судбина међу нама овамо баци; и увијек сам би у таком за тебе... Ти си плакала, опажај, како те туга мори, слободно ми тајну можеш повјерити, да те ја пријатељици наћи ћу ријечи да те утјешим, да се не плашеш.

— Краљице; поновни рат за моју отаџбину букнуо страшан је повик, а тако исто и мржња борећих се чета, а ја се тако страшим, да се сва тресем.

— Ти ми не каза истину, Аидо. Буди ми искрена; можда се каниш; ал тебе теже од домовине брига мори. Између војске можда је који, за живот којег се страшиш?...

Етијопкиња погледа у замљу, настојећи да сакрије свој немир.

— Он је младић, зар не Аида? настави Амнерида једнаким тоном; можда какав јунак?

— Краљице, повиче Аида, пренувши се, о, кад би сте појмили колико ми ваше ријечи вло чине! Ја мислим на претрпљене биједи, а оне за једну ропкињу морају бити предметом жалости. Могу ли бити весела, кад помислим да ће на хиљаде пасти на бојном пољу од мача убојица?... Да може мога оца, моје ближње запасти једнака судбина?... Мислим на сузе кћер, мајакâ, које ће се лишити својих најмилијих!...

— Аидо, оправдан ти је плач, што се тиче судбине Етијопљана, ал твој изглед одаје, да у прсима твојим прикријеваш другу бригу. Са свим тим што се не хтједе открити која си,

ипак ја држим да просте касте нијеси. Па не би било никакво чудо, да си, и у самом овом Двору, пажњу свратила на којег од љубимаца мога Оца. —

Аида поновно очи обори. Она разумије до чега је жели Амнерида довести својим ријечима, прикривеним сажалењем. Задрхта на помисао да Фараоновица љуби Радамеса, и предвиђајући за њу погибељ, кад би истину открила, заповједи срцу да мучи, и:

— Краљице, повиче, само је боговима допуштено да заведе срцима нашим. Ја сам биједна ропкиња, која за стално не може бацити у сумњу кћер моћног Фараона. Молим вас, Амнеридо, не цијепајте срце невољници; она је и одвећ несретна! Допустите јој барем да плаче.

— Ти одбијаш утјеху, коју ти нудим; то ми служи доказом, да ти љубиш. Ја те пак за то не кривим; не одаје увијек жена другој сваку слабост срца својега.

— Љубав! промрмља уздишући Аида.

— Да, ти љубиш, прослиједи Амнерида, а можда и човјека, који ти никаквог јамства не обрће, да ће твој бити... Ја не захтјевам да сазнам тајну твоју. Ко зна? можда ће наступити дан, кад ћу ти, стигнувши ти с њега жалосна вијест, доћи барем да те поутјешим.

— Не говорите, ако срца имате, Амнеридо; зар не видите да ме плач угуши, моја неповољност, из очи...

— Разумијем твоје сузе... Кад би ми се жалосна вијест о Радамесу дојавила, којему ме мој отац одреди као жену у знак његове побједе, доиста бих умрла од жалости.

— Радамес ваш заручник? Радамес! повиче Аида загушљиво.

И биједница, немогући се уздржати од ганућа, које јој душу обузе, паде на земљу онесвијешћена.

— Она га љуби! промрмља Амнерида. Ал Радамес неће одбити руку своје краљице. Мој ће бити; ја га хоћу! И, погледавши са презрењем Аиду, која на земљи као мртва пружена лежаше, настави: — Ти се мораш трести, подла ропкињо, Ја сам твој судија; љубав, која ти и у прсима ври, могла би ти бити узроком свршетка твог живота — А кад се буду одавале почасте нашем оружју, што ће се у брзо збити, присуствоваћеш са мном. Ти тужна у мојој пратњи; ја на трону поред мога оца! Ту ћеш увиђети, да се не мож' мјерити са Амнеридом.

(Наставиће се.)

У Ж Е С Е Н И.

Что же мнѣ больно и такъ трудно?!

Лермонтовъ.

Сива магла пољане покрива,
На гранама шуми листак жут,
Душа снове, мртве снове снива —
На далеки опрема се пут!..

Киша пада, капи с крова лете,
Једна пане, друга већ за њом, —
Срце лупа у сред горке вете,
Кô секунда једна за другом..

NACIONALNA

Стари вѣвек отѣда мене сио,
Са мном глед, ма гуду ду:
Преде, жмури, погледа ма а
Јадно маче зна ми душу сву!

Снове снивам, а с прозора мога
Магла носи мој суморан глед...
— Пада сутоњ мира вјечитога,
Вјечне ноћи покрива ме лед!

Моје срце неће куцат више,
Смириће се бурне ноћи те —
И престаће душа да уздише:
Све јој жеље, љубав, над и све!

И св'јет, ког сам толико љубио,
Сузним оком оставићу ја.
Заплакаће мајка њежно, тио
На том одру вјечнога ми сна!..

И већ нико. Без помисла злога
С млађих дана љубио сам св'јет, —

С млађих дана у сред срца мога
Небо ј' диван усадило цв'јет.

С млађих дана у души се јави:
Љубав, суза — то је цвијет тај;
Али свену цв'јетак мирисави —
Злоба људска положи му крај!

На развале роним горке сузе,
Но јад туђи оста и мој јад...
Ал' отровом св'јет ми љубав узе,
И ја ћутим, ја сам мртав сад!...

Н'јемо гледам у ту маглу сиву,
Слушам кише тихи ромор њен —
Прошних дана видим слику живу:
Редом лута за сијенком сјен...

Сива магла по љави таласи
На гранама шуми жути —
Душа снове, мртве снове снива —
На далеки сирена се чује...

CRNOJEVIĆ

Никола Ст. Љубиша.

ПРОЛАЗНИ САН

Написала Милка Гргурова.

(Свршетак.)

Тек кад Моника дође кући, кад остаде у својој соби сама, тек онда се слободно одаде својим мислима и осећајима. Чеда је са оно неколико речи пробудио у њој читав свет прошлости. Она се наједанпут нађе са својом мајком, најпре здравом, лепом и слављеном, за тим болном, малаксалом па и заборављеном. Сећа се врло добро оне ноћи, кад јој мајка дође с претставе уморна и прозебла, па рече: како ју је ладан ветар пробио! Још исту ноћ доби јаку грозницу, паде у кревет из ког се више не надиже жива. Сећа се како је плакала над њеним мртвим телом. Па и пото, како јој Чеда говорио: — Монико, сад смо баш права сиротиња, јер и ја изгубих у вашој мајци по други пут своје родитеље. Свега се сад сећала, а срце јој је силно набрекло од туге, која ју наједанпут обузе. — Како би желела са Чедом говорити о свему томе, па хоће ли јој он доћи? — Је ли му пружила при расстанку руку? — Да ли га је срдачно позвала и рекла где станује? — Не, сад се тек сећа, како га је нагло оставила, зар га није могла преставити својој помајци, па и овој господи, која ни у чему не беху виша ни боља од њега, и ако се размећу својим богатством и племићким пореклом. Тек сад осећа и сама, како га је морала ужасно увредити својим чудним понашањем, па како то сад да поправи? Како да га позове и где да га нађе? — Та он јој је сад тако потребан, у њој се наједанпут пробудила недољива жеља, да с њиме говори о своме оцу, о својој мајци и о своме завичају! — Та она је српкиња, права српкиња. Народна свест у њој се пробуди, преобрази је и постаде за час опет она питома Моника, која би дала Бог зна шта, да се може ма за један тренут винути у своју постојбину, у лепу Србију, где је и свет угледала, где ју је мајка однеговала и нежно миловала. Све јој то пред очима живо стајаше. Тако у тим мислима проведе целу ноћ, једва пред саму зору савлада ју умор и заспа.

Сутра дан се врло доцкан пробудила, била је блеђа но обично, али мирна и исто тако ладна и озбиљна као и пређе, рекао би човек, да је сном све и заборавила, опет је мислила само на своју уметност, а остало као да је се ништа више не тиче.

Осам дана прођоше, а Чеду никако више не виде, а да ли је на њега и мислила? — То је друго питање, доста да је сваки дан све замишљенија бивала. — Једнога дана рече јој г-ђа Панек:

— Монико, дете моје, што си тако од неког времена озбиљна, па и замишљена, да ти није већ досадно овде у Риму? Кажу само куд би хтела? Ја ти стојим на расположењу куд год хоћеш да пођемо. Моника се мало насмеши па рече:

— Ви сте заиста врло добра, морам вам искрено признати, да ми је овде већ досадно.

— Па куд би хтела, дете моје? —

— Најволела би да се вратимо опет у Флоренцију.

— У добри час, то и једва чекам. Тамо ћемо узети вилу, па ћемо уживати онај прекрасни ваздух, оно дивно поднебије, ону башту целога света, само сећали то што се удаљујемо из Рима оштетили ли су нашу уметност?

— О, не брините се, и тамо има довољне студије за усавршавање.

И заиста Моника се није више мишљила у Риму. Она беше уверена, да је и Чедо већ отишао у Флоренцију. Та не рече ли и сам, да у Риму остаје само неколико дана? А она би сад жељела да га види, да говори с њиме. Тако је прека потреба, она сама не зна шта јој је, али осећа да га је увредила, па хоће то да поправи, хоће да га моли да јој опрости. Често је сама себе запитала: „Зашто баш њега од свију других људи толико да одликује!“ Његова слика лебди јој непрестано пред очима, па чисто стрепећи запита се: „А хоћу ли га тамо и наћи?!“

Већ сутра дан кренуше се на пут. Разуме се да су и кавалери одма за њима похитали, особито г. Хетфорт, који је Моникау непрестано молио да га слика, и која му најпосле обећа, да чим дођу у Флоренцију, одма ће га почети сликати.

* * *

Флоренција је заиста дивна варош, и сами је Талијанци зову „Рај Италије.“ У Флоренцију долази свет са свију страна, а сликари, који сав свој живот посвећују лепој уметности, обожавају је. Особито кад уђу у Палату Пите, па стану по-

сматрати оне чудесне слике, дела славних и неумрлих уметника, њихове се душе вину у онај вечити живот, до који не допиру никаква ништавила земаљска.

Чим дођоше у Флоренцију, одма нађоше и прекрасну вилу и гђа Панек жељела је да ту и зиму проведе, то јест, ако се њеној љубимици не прохте опет куд даље.

Једно по-подне шеташе се, а с њима и њихови редовни каваљери, г. Д. Кверкур и Хетфарт. Моника беше расијана, њен поглед луташе на све стране, не били где опазила Чеду. Наједанпут га виде на неколико корачаји, она се брзо одвоји од свога друштва и похита му у сушет. Моника беше врло узбуђена, она је врло добро опазила, да ју Чеда хтеде обићи, чинећи се да је не види. Не могавши се више уздржати викне slabим гласом:

— Чедо, Станите! — Он се брзо окрете, погледа ју тужно, па после мале почивке запита ју:

— Шта желите, госпођице Монико? Она му брзо и нервозно одговори:

— Желим с вама да говорим. Добите, посетите ме. Ево вам моја карта. У исти мах кад Чедо је карту на којој беше њен адрес, и хтеде јој нешто рећи, опет се створи пред њиме тај несретни Хетфарт.

— Госпођице Монико, — рече јој — гђа Панек тражим вас, куд сте се изгубили? — За тим јој понуди руку, коју она механично прихвати. Али се брзо окрете Чеди, пружи му срдечно руку, па рече:

До виђења! дођите што скорије! — А на питање Хетфартово: „Ко је тај млад човек?“ Она и не одговори.

И опет оста Чеда за њом жалосно гледајући, пређе руком преко чела, уздану, па помисли: — Дакле је тај странац, та златна руда, њен изабрани? Па шта ћу јој ја? Што ме зове? Шта ми има да каже? — Зар да ме још више унесрећи? — О Монико, како се ужасно титраш са мојим јадним срцем! Ниси ти за мене сиромашка, теби треба богаство, а ја ти то не могу дати!

Већ ју је давно изгубио из очију, а још је гледао на ону страну, на коју је отишла. И стајао би Бог зна докле, да га људи пролазећи не гурнуше, тек онда се сети да и сам пође својим путем.

Тако је протекло неколико дана, и Чета никако се не могаше одважити да оде Моники, а она га је ишчекивала са највећим нестрпљењем. Моника не беше још на чисто са својим осећајима, да ли је то само чежња да говори с њиме, својим старим пријатељем из детињства, или је то љубав, коју осећа према Чеди. Није се могла латити никаквог посла, ма да ју је Енглез сваки дан молио да га слика, она је једнако од дана на дан одлагала.

Једно по-подне седела је Моника на тераси сама, госпођи Пансковој не беше нешто добро и остаде у својој соби.

Моника беше тај дан необично расејана и замишљена, гледала је на дивну долину, кроз коју је протицала река Курно. Тако беше удубљена у својим мислима да их не опази кад дође Хетварт. Тек кад ју он поздрави, она се трже, климну му само мало главом, па и даље се предаде свјим мислима.

Хетфорту не беше ни мало необичан тај дочек. Он се већ навикао на њену ђудљивост. То му се баш и допада, па и сам седе и ђуташе неко време. Та онда наједанпут као да се нечем досети рече:

— Госпођице Монико, знате ли, да би ме данас могли снимити, пошто видим у вашим „Dolce far niente.“ — Моника се мало насмеши, па рече:

— Но баш кад сте толико наврели да вас снимим, а ви, молим вас, наредите да ми се донесе цео прибор овамо, па ћу вас снимити овдје на тераси.

Кад би све приправљено, Моника седе скоро механично за стафелај, задубљена у својим мислима, узе туш и црташе по платну. И ако је брзо радила ипак се ниједанпут не окрете према Енглезу. А он видећи ју како живо ради, беше сасвим задовољан, мислећи да узе ону позитуру, која се Моники допада, најпосле запита ју:

— Госпођице Монико, смем ли говорити.

— О, зацело, господине, одговори равнодушно Моника. А он настави:

— Знате ли, госпођице, да сам данас веома сретан, никада ми се не даде овако лепа прилика да с вама на само говорим, много ми сметаше мој друг, г. д' Аверкур, који већ једном оде. А сад ћу вам, кад смо овако сами, описати цео мој живот.

— Ја сам јединац у мога оца, који је веома богат. Он је фабрикант, као што знате већ. Он је у своје животу врло много радио, а ја сам веома много трошио. Но он се ипак на то није љутио, само му беше криво, што се не женим. Бирао ми је најлепше девојке, а кад му ја рекох, да ми се ниједна не допада, он се наљути, па рече: — „Ево ти новаца колико год хоћеш, иди по свету и тражи себи жену, коју нађеш да ти буде по вољи и достојна наше куће, а ти је узми за жену, ја ћу је радо пригрлити као своју снаху!“

— Ето видите, драга Монико. — Примаче се са столицом ближе к њој, па настави: — По свету сам јурио, а нисам ни мислио да тражим себи жену. Наједанпут видех девојку са неким особитим својствима. Даровиту, чаробну, уметницу, па ипак у пуном смислу девојачког понашања. Добру, и пакосну, тиранку па и умиљату, све се то у њој сјединило. Тад сам помислио: Та би била жена за тебе, баш онака, какву би ја желео. И верујте ми, драга госпођице, такве девојке ретко нађу човека, који би их смео узети за жену, јер се некако боје њене надмоћности, а мени би баш она била та жена надмоћност.

— Уђута мало, чекаше да ће ли у Моника што одговорити, која и даље врло ревносно слуша, и изгледаше као да од целог његовог говора није чула ништа. Сад виде Енглеца, да му ништа не одговара, помисли да је она мала, па јој се примаче још ближе, наједанпут са неким одушевљењем рече:

— Монико дивна, реците хоћете л' бити моја жена? Хоћете л' да вам цело моје богатство бацам пред ноге, говорите, мила девојко. Једна реч, па да обоје будемо сретни.

Моника за време његових речи загледа се некуд у даљину, и стајаше као укочена.

Хетфарт се трже, кад ју погледа, није ни опазио куд је, и кога је гледала но се поплашио да јој није зло. Али Моника је знала кога је гледала. Она виде Чеду, који се упутио јамачно њој. И кад опази Енглеца, он се окрете и оде даље. За Моником беше то нож, који је згоди у сред срца. Осети у души својој такав бол, да је мислила срушиће се на земљу. Сад јој је јасно да то није само чежња да говори с њиме, то беше љубав, која се зачала у њеном раном детињству, а сад се наједанпут силно распламтила.

За Бога, Монико, што вам је, вама је зло, ви сте необично бледа! — Запита је поплашено Хетфарт. — Она му се срдито окрене, па рече:

— Не, није ми зло, оставите ме на миру. — За тим, као да се нечега досети, узе га за руку, показа му платно на ком је до мало час пртала, па рече нагло:

— Видите ли ову слику коју сам нацртала? — Хетфорт погледа, поплаши се па узвикну:

Та то није моја слика!

— Да богме да није. Али чујте, — рече му лакшим гласом, — овога човека морате ми потражити, морате дознати где станује и довести ми га! Ви сте га видели онда на улици.

Хетфорт је мислио, да је то опет њена фантазија, чија јој се глава допала, те је хоће да сними потпуно, па рече:

Врло радо ћу вам испунити жељу, госпођице, али како ћу га наћи, кад му ни имена не знам.

Ја га знам. Зове се Чедо Кременац из Београда.

Па то је добро. — За тим забележи име, па настави: — А кад ћете ми одговорити на моје питање? — Моника се тек сад сети да је говорио нешто о женидби, па му рече!

— Одговорићу вам кад ми доведете тога човека

Добро, госпођице Монико, доведу вам га, па ма га морао везати, ако не узмете добровољно са мном.

Моника је била дете вече кад у некој грозници, дуго није могла заспати, стајала је скоро целу ноћ на прозору своје спаваће собе и посматрала ону дивну ноћ која се може видети само под оним божанственим поднебијем.

Сутри дан Моника је изгледала веома бледа, нервозна и расејана. Нит је знала шта говори, ни шта одговара, биле су обе цели дан саме. Г. Аверкур отпутовао је, а г. Хетфорт, није се цели дан показао, јамачно још није нашао Чеду, па га никако и нема.

Госпођу Панекову веома је забринула Моникина бледоћа, и њено нервозно стање. Види да ништа и не ради, а толики започети радови стоје недовршени.

Моника је седела у својој сликарници, наслонила главу на руку и укочено гледала преда се. Кад уђе гђа Панек, и њежно је запита: — Монико, дете моје, хоћеш мало да се прошетамо, то ће ти добро чинити. — Моника брзо одговори:

— Опростите, госпођо, што вас данас не могу пратити. Али сад баш имам вољу да радим.

У добри час, дете моје, кад имаш вољу да радиш, нећу те узнемиривати.

Кад Моника остаде сама, у место да седне за рад, стаде ходати горе доле у грозничавом узбуђењу, чело јој је горело,

а руке ладне као лед. Хетфарта нема никако да дође, да ли га је нашао? Само јој се то питање врзло по памети. — Наједанпут чује неки ход, срце јој јако закуца, полетела би на врата да види ко је, али јој се ноге подсекоше, те не могоше се маћи с места. Само је очи упрла да види ко ће ући, врата се отворише и слуга јој предаде неку посетницу. Узе ју дрхћућом руком, прочита, па брзо рече:

— Нека изволи господин ући. — За час се Чеда појави на вратима. Она му приђе, пружи му руку, и привуче га до наслоњаче, на коју га понуди да седне. Седе и она према њему. Обоје су били веома узбуђени, ни једно не могоше отпочети разговор. Најпосле Моника се мало прибра, па дрхћућим гласом запита:

— За што сте се прекјуче вратили натраг, кад већ дођо-сте тако близу виле?

— Бојао сам се да вас не узнемирим, имали сте пријатно друштво.

О то је друштво таково, којег би се могла с радошћу одрећи за навек, да с вама само за неколико тренутака говорити могу.

Чеда је ћутао, и гледао преда себе. Чешће веома потресен, имао би јој много шта рећи а сада му се свезао језик, па ни речи да изусти. После подуже почивке рече Моника:

— Ви ћутите, Чедо, зар се на мене збоља срдите?

— Не, Монико, не срдим се, не би имао ни права да се на вас срдим. Али ми допустите да вам моје срце отворим. Завирите мало у моју душу, па ћете ме онда лако и разумети. Ви знате, Монико, како сам вас волео још кад дете бесте. Више је пута ваша сирота мајка рекла: „Чеда је сав несретан, кад Моникау само један сат не види!“ То је била љубав, која се већ у мом млађаном срцу зачала и никада се није гасила. Кад вас амо ваш рођак одведе у Ческу, мислио сам да ћу умрети под притиском тог душевног бола. Ипак сам тврдо уверен био, да ћу вас опет наћи, да ћете ме и волети, и да ћете моја жена бити. Али то беху жеље заљубљеног младића, који тврдо вероваше у Моникину детињу љубав, коју му признаде на гробу својих родитеља последњег дана пред полазак свој. Да, био сам уверен, да се Моника не може никад променити, да ће увек остати само мило, скромно и безавлено девојче. Ах једва сам чекао да се узмогнем винути и сам једном у свет, и да потражим моје мило девојче. И кад бијих већ близу ње, срце ми је силно уздрхтало при помишљу, како ће ми полетети у

сусрет то мило чедо, и срдачно руку пружити. — Но ја не нађох више Монику светску даму, нађох велику уметницу, којој се сви клањају и обожавају.

Најпосле нађох ћудљиву размажену девојку, која би се сећала и поред своје велике славе, своје миле постојбине, и гробова својих добрих родитеља.

— О Чедо, ви сте немилостиви, ви ми срце парате.

Ах није тако, душе ми моје није тако, као што ви мислите. Сећала сам се свега тога! А кад вас оно видех, цела је прошлост оживела наново у мени. Желела сам да се видим опет што пре с вама, да говорим с вама, о свему што ми је тако мило и драго: о Србији, о нашем детињству, једном речи о свему! Али ви нестадосте, не хтедосте ме потражити.

— А где да вас потражим? Јесте ли ми рекли где станујете? Јесте ли ме позвали да ме представите вашој помајци. Не, ви неимађасте кад ни руку да пружите. Ви сте се стидели да кажете; „овај је мој земљак, мој пријатељ из детињства, сиромашак без оца и мајке, моји га родитељи примише да не умре од глади.

— О доста, доста, немојте мачу, та ја признајем моју погрешку, знам да сам вас љуто учинила. Али верујте ми да то нисам учинила из неке гордости, но просто из расејаности. О ја сам због тога много претрпела, и да нисте сад дошли, не знам шта би било!

— Дошао сам, што ме је у ваше име позвао онај странац, што је вечито с вама. Правио је неке глупе шале, да ће ме везати, ако одма с њиме не пођем. Рекох му: идите ви само, а ја ћу врло радо отићи и сам. Тако ме остави на миру тај богати лудак и ево дошао сам по вашој заповести.

— И ви, дакле, заиста не би дошли да вас нисам позвала?

— Морам искрено признати да не бих.

— Ах, то није лепо.

— Монико, зар ме не разумете? Зар не осећате да је овај састанак један нож више, који сте ми задали? Зар мислите, да ми је срце од камена, и да оно не осећа бол, што вас је за навек изгубило?

— А зашто изгубило? О Чедо, сад се ја вама чудим, што нећете да ме разумете. Зар не осећате да и ја вас увек волим, и волећу вас до....

— Не Монико, вама се то само сад чини да ме волите. Али кад би постали моја жена, брво би сте се покајали и увидели, да то осећање беше код вас само пролазни сан.

Ви сте овде навикли у богатству и сјају: куд намислите тамо да и пођете, а код мене тога не би имали. Ја сам сирмах, живим скромно од своје плате. Шта више, вама се више не би милила ни ваша уметност, јер не бисте имали у мојој малој кући доста просторије, па ни полета за ваше радове, јер би вас притисла сиротиња. А без уметности, ваша би рука брзо клонула. Ви би били незадовољни, а ја несретан, гледајући вас такову. О, Монико, надвладајмо обоје своја осећања. Послушајмо разум, који вам гласно виче: „не заносите се својим осећајима, да се после не покајете.“ Да сте ви остали сиротица, као што сте и били, да сте се с муком, патњом, па и глађу подигли до те висине, на којој сад тако блистате, ја бих вас пригрлио на своје груди, као мајка своје чедо. На мом срцу, које вас тако жарко љуби, ви би се одмарали од силних напора у којима утрошисте сву своју снагу. И наново би се радошћу пригрлили своју уметност, јер би се код мене осећали као у своме безбедном уточишту. Али данас, ви би само променили богатство за сиромаштво и били би несретни. Не, драга Монико, то никако не би могао поднети. Останимо добри пријатељи, а ја вам се заклињем, да никада женити нећу. Ви остајете мој идеал, који ћу сачувати у својој души до смрти.

Моника остаде унашћена у души својој, увређена у поносу своме. Њена је љубав одатена од онога човека, којег она свом душом воли и највише цени од свих других. Вриснула би од бола, који јој срце раздире, сузе би јој грунуле на очи, али се умеде дивно надвладати. Прибра се, подиже поносито главу, па неком горчином рече:

— Имате право, господине, та код жене је само „пролазни сан.“ Ђуд размажене девојке и ништа више.

— Монико! Ви се срдите?

— Боже сачувај! Напротив, захвална сам вам на тако добром савету. Ви дивно владате својим осећајима, па и сама већ почињем владати својима. Ви сте добро рекли, растанимо се као добри пријатељи, желим вам срећу и задовољство, а то ћете лако постићи, јер гдје разум толико влада, срце ће му се увек покорити!

— Ох, Монико, кад бих ја био уверен, да ме ви толико волите, да би без кајања могли све жртвовати. — —

— Ко љуби истинито, тај и верује! — Одговори ладно Моника.

Чеда се колебао још само тренут, па би јој пао пред ноге и повикао: Буди моја жена, па ма и сиротувала! Али у исти

мах отворе се врата и уђе г-ђа Панек, у пратњи са г. Хетфартом.

Моника представи Чеду, као свог старог из детињства пријатеља. Г-ђа Панек пружи му врло љубазно руку, и поведе с њиме разговор. Питала га највише о Србији, пошто је и њена питомица оданде.

Хетфарт се забављао дотле са Моником, па ју запита:

Јелте да сам тачно испунио вашу заповест. Хоћете л' сад испунити и ви моју жељу?

— Какву жељу? Запита Моника врло расејано.

— Па ја вам понудих моју руку и срце, и питах вас: Хоћете л' бити моја жена? — Запита је врло тихим гласом. На што му Моника одговори гласно:

— Не, господине, ја се не мислим удавати, мој је олтар моја уметност, — и погледа тужно на Чеду. Г-ђа Панек прихвати са неким поносом:

— Видите, господине Хетфарте, да сам право казала, моја питомица живи само за своју уметност! — Кад би се удала она би пропала.

Још неко време трајаше разговор, а зам тим устаде Чеда, опрости се са свима и пође. — Моника га стиште за руку, па рече српски:

— Збогом Чеда, али не са нама!

— Онда до виђења! — рече ју онда

— За цело! — одговори тужно Моника, а суза јој заблиста у оку. Чеда ју пољуби у руку, и брзо изађе из собе.

* * *

Од тога доба прошло је неколико недеља како се Чеда вратио у Београд. Једног дана седео је за катедром, и преврћао листове у некој књиви, из које је мислио држати предавање. Био је врло замишљен. А ђаци који су његово предавање увек са задовољством слушали нестрпљиво су очекивали да почне говорити.

Но Чеда, као да се сасвим изгубио у својим мислима; књига је истина стајала пред њиме отворена, али су његове мисли биле далеко од књиге. Мислио је на Моника, она му је испунила сву његову душу. Кајао се и љуто сам себи пребацивао; што јој не рече: „Монико буди моја жена, па ма се доцније и покајала! Наједанпут му сену мисао кроз главу: Па ваљда још није доцне. — Писаћу јој да без ње

живети не могу. У том тренутку врата од школе лагано се отворише, и фамулус уђе те предаде Чеди писмо са речима:

— Молим, господине, чекају на одговор. Чеда брзо пројури, писмо страховито погледи, па запита:

— Ко донесе ово писмо?

— Момак из Гравд-хотела.

— Кажите му ево ме одмах. —

За тим се извини пред ђацима да му опросте, али мора без одлагања ићи.

Чеда је више трчао, но што је ишао; кад дође до гостионице одакле му беше донешено писмо, запита вратара за број 20; вратар га одведе до самих врата, лагано их отвори и Чеду пусти унутра. То беше велика соба, на станици до прозора седела је њена млада девојка, која, чим виде Чеду, устаде и запита га.

— Молим, јесте ли ви господин Кременац професор? —

— Јесам, одговори Чеда, скоро задувен.

— Ајте извол те овамо. И брзо приђе вратима друге собе, отвори их смотрено и пусти Чеду унутра. Призор за Чеду беше ужасан. Национална библиотека у Београду беше полумрачна, завесе беху спуштене. НБ ИСТОРИЈСКА лежала болесница бледа и мршава, са затвореним очима. Кад се врата отворише, болесница отвори очи и слабым гласом рече:

— Ко је то? — Гђа Панекова, која је седела до кревета и врло брижно изгледала, рече јој тихо:

— Буди мирна, дете моје, најмањи потрес може ти шкодити. Дошао је господин Кременац. — За тим даде знак Чеди, да ближе приђе. Моника се жалосно насмеши, пружи му руку и рече слабым гласом:

— Видите, Чедо, да сам одржала реч, кад вам рекох: С Богом, али не за навек! — За тим му пружи руку; Чеда је пољуби и сузам је окваси.

— Ви плачете, Чедо, немојте! Овако је морало бити. Ви сте истину говорили да у сиротињи не би могла бити задовољна, а без вас ипак не могу живети, али сад видим да је љубав јача од сваког богатства!

— Монико! рече очајно Чеда. — Та ово није још посљедњи час? Још ће бити помоћи, зваћу најбоље љекаре.

— Ви ћете бити најбољи љекар, рече гђа Панек — ово јогунасто, а и мило створење, једва ми се искрено исповеди, да вас воли, и признаде да без вас не може живети, те тако одма и похитах с њоме овамо, у тврдој вери, да ће ју излечити

само ваша љубав, а поред мога великог имања, бићете и ви сретни, и она задовољна.

— Ви сте мени већ и сувише учинили! — Одговори Моница сузним очима. Хвала вам из све душе моје!

— О нисам, нисам ништа учинила, чим те нисам подпуно усрећила. Али сад кад знаш да је љубав узрок твоје болести, сад сам уверена, да ће те овај љекар и излечити. Брзо руку твојој заручници, па клекни ту поред њене постеље да вас благословим место ваших родитеља.

Моница сиву лице од радости, а очи јој се заблисташе новом надом. Насмеши се, пружи Чеди руку, коју он прихвати са неисказаним блаженством, паде пред њу на кољена, а гђа Панек метну руке на њихове главе и благослови их.

Ако је Моница оздравила, постала је сретна Чедина жена! А ако не — онда је био само — „Пролазни Сан“.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

П Р И Ч А.

На кућу су врани пали,
И сви троје заграктали:
Голем удар — први рече —
Ова кућа сада стече:
Ја сам видо војна тога,
Где мамуза коња свога;
Ђога лети — ватра жива —
И тама их сад покрива....

Други гавран гаче јаче:
На дому му љуба плаче —

Београд.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
Њ О СРЊОЈЕВИЋ

Чека војна и жељка га,
Ал' ни њега, па ни трага. —

Трећи тише: Љуба рида
И све свете с неба скида,
Да поврати војна свога,
Ал' намами тим другога —
Силан Осман лети, ено,
Да обљуби лице њено,
И на своме бесном дору
Д... носи своме двору.

Борислав.

Да је мени косе твоје,
На харфи бих жице сплео,
Па бих теби, злато моје,
Ја уз харфу пјесму цјево.

Цјево б' пјесме само таке,
Од љубави жарке своје,
А жице би миле танке
Понављале р'јечи моје.

Опјеву бих љубав своју,
Опјеву бих своје јаде;
Кад ти о том неш да чујеш —
Нек ти барем коса знаде.

Бос. Нови.

Кад би косе меке твоје,
Из пјесама то сазнале,
Ја то добро, душо, знадем,
Да би одма попуцале.

Јер су тешки моји боли,
Претешки су моји ваји —
Сваку мисо на те, драга,
Прате горки уздицаји...

Али твоје тврдо срце,
Тврђе и од сваке стјене,
Не осјећа да без тебе
Жиће моје чезне, вене...

Данко.

* * *

Што ће мирис руже бајне,
Што ли румен зоре сјајне,
Што ли зрака сунца јарка,
На што ли ће вила свака,
Што љепота љубичице
Према теби, голубице?...

Ружа, зора, сунце, вила,
Љубичица — ти си мила;
Дивно око, око твоје
Устријели срце моје,
Те биједно, пуно рана,
На те мисли сваког дана.

Ибријски.

ПРЕД ЈЕСЕН.

Момче збори: „Ево јесен иде,
Чекај, злато, још већељу коју,
Док пошаљем кибиче сатове,
Да у кућу доведу те моју, —
Да те њидам на гробима својим,
Да те врелим подупцима појим.“

Удовица свеђ уздише тужно.
„Јесенска ће сад наступит' тама, —
Ланих бијех у наручју друга,
А сада ћу јадиковат' сама.
Студен вјетар пенџер ће да бије,
А крај мене никог да ме згрије“....

Старац стење: „Еј јесени клета,
Ти ми идеш, а ко зна што носиш,
Као што си покосила многе
И мој живот ти ћеш да покосиш, —
Еј животе! То је за те ружно,
Што си диван — ал' свршаваш тужно“....

Светозар.

»«

О Р О В Ч А Н И М А

Увод. — Предање о шоријеклу. — Гојак.

Пише Љубомир А. Булатовић.

Историја појединих племена у Црној Гори уопште је непозната, ма да је пуна свијетлих примјера јунаштва и витештва. Истина, слабо што има записано о каквим важнијим догађајима у поједином племену, али су они сачувани у народној причи и пјесми, те би их требало расвијетлити и изнијети на видак, како и даље не би остали тек само предмет забавног разговора међу племеницима, јер би се временом могли заборавити или преиначити, да се у њихову истинитост сумња, као што је то већ са причама из најстаријег живота каквог племена. С тога је дужност свакога, који се пером бави, да, ако не може расвијетлити с научне стране сваки догађај, бар покупи прича и пјесаме, и да се за овај или онај догађај везане. Истина, тешко је успијети да се справљају о каквим старим догађајима, али није немогуће дошатавати приче и пјесме народне, које се тога тичу, дако се не зна ко-год, да из њих исцрпи дивну грађу за историју овога или онога племена. То је корисније радити, него писати какве „изворне“ приче и пјесме. Са једном причом о каквом важном догађају, без икаквога коментара, више би писац користио српској књизи, него са читавим снопом својих изворних белетристичних радова.*)

Поставши у Колашину за учитеља осн. школе, у току двије — три године слушао сам разне приче из живота Морачана и Ровчана, те се ријеших, да почнем записивати разна предања и пјесме из живота пошљедњих, у које племе спадам и ја. —

Да се види каква је важност овог племена и његови витешки подвизи, навешћу почетак кола Ровачког, које је спјевао Књаз-Пјесник.

„Од седморо Брда Ровци
Кључ бијаху у земане,
Кад на земљу чалмоноси
Јуришаху с сваке стране.

Невоља не тад учила,
Те прах собом начињасмо,

*) Узевши у обзир наш мајсторлук у изворним причама. — Ур.

Па с тим прахом и са гвозђем
 Нечувени отпор дасмо:

Колашину и Никшићу,
 И нападу Скендерије,
 И свијету, што нам војшти
 До граница од Србије.“ и т. д.

„Нова Кола“ од Николе I.

У овом колу Књаза-Пјесника види се, како су се Ровчани борили са великом силом непријатељском, начињајући сами собом прах у за то одређеним справама, те сачуваше себи слободу. Док сва готово околна племена бијаху у турској власти, већи дио Ровчана био је слободан. Госп. Р. А. Ровински, у својој „Черногорији,“ наводећи географију скадарског санџака од Маријана Болице, пише: Слѣдуетъ описать непокоряющихся Турку, которые находятся на позиціяхъ чрезвычайно крѣпкихъ (отъ природы конечно¹⁾ и прво између осталих помиње „Ровцы старшина Иванишъ Родонинъ 50 домовъ, 120 войнъ.²⁾ А на другом мјесту вели: „Въ Ровцы же турки никогда не проникали далѣ Вельго — Дубокаго.³⁾ — Види се, да су се Ровчани морали непрестано борити за своју слободу, коју у својим вилетним борбама и сачуваше, држећи свагда тијесну везу са прногорским господарима на Цетињу.

Ровчани, по народном предању, воде своје поријекло од Никше, по чијем се имену и Оногост вазвао Никшићем. Са овим се слажу предања и осталих племена, која доводе поријекло од Никше. Но ко је био овај Никше поуздано се не може знати, јер разна лица о њему разво и говоре. Тако неки га узимају гао сестрића Стевана Вуканова Немањића, који је саградио Ман. Морачки. Други говоре, да је овај Никша био поп у поменутом манастиру, а неки пак говоре, да је он био сестрић Душанов. Пошљедњег предања држе се већина Ровчана, а и остали потомци Никшини овако тврде. Ево како Ровчани причају о Никши и његовом потомству.

Душанова сестра, не зна се како јој је било име, била је удата за једним војводом Душановим (неки шта више причају за далматинским краљем, којег називају Матијашем.) Овај војвода једном се одметне од Душана и поче у својој области сам за себе владати. Душан је свога војводу и зта звао на покорност, али овај није хтио, те Душан би приморан да с војском бунтовника покори. За то удари на њ, побиједи га и

¹⁾ Томъ I. стр. 808.

²⁾ Јв. стр. 809.

³⁾ Черногорија П. Ровинскога Томъ II. часть I. стр. 101.

на бојном пољу погине бунтовник, те Душан, покоривши одметнуту област, узме своју сестру и врати се у своју престоницу Призрен. Ова сестра Душанова била је бређа и наскоро у братовљевом двору роди сина. Душан се овоме обрадује, зовне сестру и упита је, шта је родила. Сестра, стидећи се брата, одговори „Ништа“. — Није то ништа, него мој Никша“ — рече цар, те дјетету и даше то име. Никша се васпитавао у царском двору и пошто је одрастао, Душан га пошаље у Херцеговину и он се настани на Требјеси. Никша је имао више синова, који су се звали Никшићи по свом оцу (овим ћу именом доцније звати у расправи потомке Никшине). Једном Никша пође некуда на пут, али на мјесту, који се и данас зове Никшин камен“, убије га један Климент и утече у Подгорицу. Један од Никшиних синова био је случајно у Подгорици упознао код оног Климента коња и оружје свога оца, које је овај са Никше, пошто га је убио, скинуо, и по томе дознада, да му је отац погинуо. Желећи да освети оца, он приђе Клименту и упита га, да ли би продао коња и оружје. Климент, не познавајући сина Никшина, пристаде да продају и закаже цијену, што овај и пристаде, понудивши му да му изађу под Горицу, па ту да му плати. Јер се боји да му у Подгорици не опазе новац, па да му га не узму, пошто је дужан. Климент на то пристаде и пође за сина Никшиним, али кад је почео бројити паре, овај га некако завара и убије, па га тим узме коња и оружје очино и врати се кући.

Никшини потомци живјели су као моћни српски властелини на Требјеси. Кад су Турци освојили већи дио српских земаља, њихови трговци путоваху са својом трговином по Херцеговини и том приликом долазаху у додир са Никшићима. Једном ови трговци замоле никшиће, да им дозволе начинити неколико кућа близу града, да ту смјесте своју трговину. Ови им дозволише и Турци основаше варошицу, коју за љубав Никшића и назову Никшићем. Од овога доба и Оногшт поче се звати овим именом. — Турци, мало по мало, стадоше повећавати ову варошицу, а још кад Турци довршише освајање готово свих српских земаља, Никшиним потомцима стаде сваким даном грозити све већа опасност. Број Мухамедоваца растијаше све већма, те почеше притискивати имање Никшића, који, и ако под турском влашћу бијашу, живљаху на својим имањима слободно. — Једном на води Мрковштици седам бегова турских, јашући на коњима, опазе седам жена, које похватају и по свом варварском обичају обенчасте. Жене, онако срамоћене, врате

се кући, гдје кажу шта им се десило. Никшићи, (ово су биле њихове жене, које су бегови осрамотили), не могући поднијети ову срамоту, дигну се у поћеру и свих седам бегова убију. Са овим догађајем настаде непријатељство између Никшића и Турака, те ови први, не могући се одржати навали турској, морадоше се са Требјесе селити. Једни одоше у Русију, неки у Дробњак, а неки у Ускоке (од ових су Беган Сердар и Мићо Требјешанин). Један се Никшић потурчи и добије име Фериз, од којег су садањи Феризовићи, а један се, којему је по свој прилици било име Никша, настани у Југовиће, у Никшићској Жупи. Овај Никша имао је више синова, од којих му је био најмлађи Гојак, који се занимао чувањем стоке — био је, дакле, пастир.

Једном дођу код овога Никше дванајест турских бегова из Никшића, те почну чињети разна насиља и зулуме. Ово је Никша трпио, али кад Турци почеше тражити и женске, онда стрпљењу би крај и Никша са синовима убије једанајест бегова, а један утече кроз прозор и спасе се бјегством, те каже у Никшићу шта му се догодило, како су бегови погинули. Никшићани, да би осветили беговску погибију, ударе на Југовиће са војском, али кад се у овој битци са синовима затвори се у кулу, те му Турци виђу отека ахудити, него читаву неђељу бијаху од турака однедвојаче и брзо почело нестајати хране и других потреба, тако да се неће изаћи да погину јуначки. Турцима, држећи опсаду ове куле за неђељу дана, досади се, те понуде Никши мир за неђељу, али у току те неђеље да Никша даде Турцима виновника беговске погибије. Никша на то пристаде и пошто Турци оставе Југовиће, здоговори се са својим синовима, да кривицу баце на Гојака, који се тада налазио са стоком у Лукавици.

Гојак ништа знавао није за догађај код куће му, те се зачуди кад му отац и браћа поручише да сјави, јер бијаше рано, али мораде послушати и доћи кући. Отац и браћа кажу му шта се десило, и како су учинили мир, па су намислили, да њега предаду Турцима. „Боље је ти један да погинеш, него ми сви“ — рекоше му браћа. „Како је боље, да је боље ја не знам, само мене нећете давати жива у руке Турцима!“ — рече Гојак, па лативши пушку, утече преко Мораква и Штитова к садашњим Ровцима.

Браћа пођу за њим да виде куда ће и са једног мјеста одакле се лијепо може видјети опазе из неких провалија, ће куља по мало дим, те закључише, да се ту насанио Гојак.

Кад дођоше кући стадоше причати како су ишли до на некакво погледало, јер се лијепо с њега може виђети. (То мјесто и данас се зове Погледало) и угледаше дим у некаквим Ровинама (од овог имена постадоше Ровца). —

Гојак у свом бјежању зауставио се у Ровцима, на једном заравњу крај ријеке Мртвице и ту наложио ватру. Пошто се одморио, крене преко Роваца и случајно дође у манастир Морачки, гдје га игуман Тома лијепо прими, пошто му се Гојак каза ко је и откуда је и због чега је утекао. Игуман је држао Гојака у Манастиру неђељу дана; али, бојећи се Турака, који туда често пролазе, да Гојака не познаду и не убију, предложи овоме да иде у Јасенову. Тога истога дана дође у манастир и кнез Јасеновски, којему игуман исприча све о Гојаку. Гојак се допаче кнезу и узе га собом. Овај кнез — којему се не зна име — имао је два сина и једну ћевојку, коју намисли дати Гојаку. Једнога дана зовне кнез Гојака код себе и у присуству својих синова и кћери рече му, како му се допао као добар и поштен младић, те му с тога даје ћевојку и трећи дио од имања. Гојак му се захвали и рече, да пристаје на женидбу са кнежевом ћерком, али да неће дио с тога, што доцније, вели, ту неће имати ње ово — потомство да на што живи и да ће га ишуре користи, већ му каже, да му се тамо у некаквим ровинама допаде да би се доста земљишта, па ће се ту и настанити. Кнезу се одма своју кћер и Гојака поведе у Манастир, те их ту вјенча један калуђер, а игуман Тома био је кум. Послије свршеног веселја кнез узме своје синове и испрати Гојака, којему даје половину од покретног имања, до на Гојачевину, ту му начиње кућу и остави да ту живи. Гојак је имао четири сина: Булата, Влаха, Шћепана и Срезоја, од којих посташе 4 ровачка племена: Булатовићи, Влаховићи, Шћепановићи и Срезојевићи.

* * *

Ово је предање народно о поријеклу Ровчана. Истина има и других сличних овом, али ја сам узео оно, које ми се чини да је најјасније и које ми је, што се тиче Никшића и Гојака, испричао честити и ваљани стари свештеник Јоксим Минаћ.

Да ли је ово предање истинито или не, то не могу тврдити, али сигурно у њему има прилично измишљотина или других догађаја, који су доведени са овим у цјелину, ма да је

можда размак био међу њима сто и више година, као на пр. о Гојку и расељењу Никшића. *)

Да ли је Никша био сестрић Душанов или није, то се не може тврдити, пошто нема писмених доказа. али вјероватно је, да је био какав властелин српски. Оца Гојакова називам Никшом Никшићом с тога, што готово сва предања слажу се у томе, да је Гојак био син Никшин.

М. Болица помиње у Никшићу некога Гордана војводу, а о Турцима нема ни ријечи. — Патријарх Гаврило синђелијом од 1651 год., даје у епархију владици Василији (Острошком) Никшић. Значи да ту није било Турака, јер по народном предању и владика Василије утекао је из Требиња и дошао у Никшић. (О овоме види у Черногорији г. Ровинскога. Томъ II. Часть I. стр. 67).

Према овоме Гојак би морао бити у почетку XVIII вијека, пошто у Никшићу до тада није било Турака. Но ово не може бити, пошто исти Маријан Болица помиње у Ровцима 1614 год. старешину Иваниша Радоњина, јер је овај Иваниш Булатовић, те према томе и потомак Гојаков, те Гојак морао је бити много раније. — По томе види се, да Гојак није утекао из Никшићске жупе од Турака, већ сигурно од Срба ускока, а расељење Требјесе било је много доцније и вјероватно из узрока, који нам тврде да је предње каже.

Кад су Турци освојили већину српских земаља, они Срби, који се не покорише, морадоше се селити са својих огњишта и бјежати у кршове Црне Горе. Том приликом већина Ускока дошла је у Никшић и ту основала најприје као једно село, које по љубави Никшићима назову Никшићем, којим се именом доцније прозове и Оногшт. Број ових Ускока растао је све већи, те се почеше селити и притискивати околне сусједе. Никшићи сигурно сви нијесу могли живјети у заједници на Требјеси, те их се можда и раније неколико њих настанило по Жупи, а много већи број остао је на Требјеси. Никша Никшић, отац Гојаков, био је настањен у Југовићима, гдје су га сигурно Ускоци узнемиравали, од којих једнога Гојак и убије и побјеже у Ровце. —

По моме мишљењу ово ће бити најпоузданије односно Гојака и његовог бјежања. Наш народ у свом предању све оне, који му чинише каква зла, обично зове Турцима, па није ни чуда, што је расељење са Требјесе и погибију беговску у

*) Не би сувишним било покупити све варијације народњег предања, које бисмо радо примили и уврстали. Ур.

Југовићима ставио као да је то у скоро било. У низу дугог времена најстарији догађаји и приче преиначиване су и њима се додавале многе доцније или ти раније. Неко прича о једном догађају старом, па онда о онијем или старијем од тога; онај, који слуша, ако не упамти добро, он те приче, о којима слабо знање има, некако скрпати уједно, тако прича другоме, овај трећему и т. д. те изађе доцније као једна цјелина.

Гојак се доселио у Ровца у почетку XV. в. о чему ћу доцније у својој расправи о Вуксану Булатовићу покушати да докажем.

Неки говоре, да је Гојак у Ровцима нашао много досељеника, те због тога је и настанио се на Гојачевини, која спада међу најнеплоднија мјеста у Ровцима. То је неосновано. Гојак се настанио на Гојачевини с тога, што је то било прво мјесто, гдје је слободно стао и одморио се, наложивши још и ватру. А зар није Гојачевина могла тада бити најплодније мјесто у Ровцима? Могла је бити и сигурно и јесте. Ми данас видимо, шта може за кратко вријеме учинити водена поплава, а неким ли у низу три-четири стотине година.

Кад се Гојак у Ровцима настанио, нашао је неки, али врло мали број, старосједиоца. Љешњани и Лијешњу настањени су доцније око 1480. год. Љешњани су род са Љешњанима у Љешанској нахији, која је добила име од досељеника из Љеша (Alessio) у Албанији, који је био саставни дио Зете. Вријеме њиховог досељења било је сигурно послије разорења Кроје и смрти Скендер-бегове 1467. г. (Види Черногорију Томъ II. Часть I. стр. 54.) Од ових Љешњана, досељеника у Љешанској нахији, један се са својом породицом (или може бити и два-три) настанио на данашњем Лијешњу. —

Као што смо виђели, Гојак је имао четири сина: Булата, Влаха, Шћепана и Срезоја. Сумњам, да се четврти син Гојаков звао крштеним именом Срезоје, — ово ће му бити надимак, а крштено име мора му бити друкчије, али како то — не знаду ни сами његови потомци. Од једнога чуо сам, да му је било име Остоја, те мислим, да ће ово бити истинито.

Завршујући ово, не могу тврдити, да су моја расправљања тачна, али сам бар покушао да што год расвијетлим из најстарије прошлости мојих предака.

ЗАШТО ОПАДА ЛИШЋЕ.

— *Don Joaquim Maria Bartrina.* ¹⁾ —

Пиркао је зефир једног красног дана,
Дотицаше брчним перјем својих крила
Цвијеће с долина — лишће с танких грана.

Листу једном рече: „Зар ти мучно није
Да висип вјечито на томе дрвету?!“
На одлеће даље, — ста лист да се вије.

Другог опет дана ето му зефира,
Брчним перјем крила тиче гране, цв'јеће —
На гранчици танкој лист гледа да дира.

„Иди са мном, — видиш класје златно, —
Бићеш задовољан јер ће се долина
Тебе појит мајско цв'јеће ароматно.“

Тек то изговори, зефир тај одлеће
На лагана крила, — а лист се од чежње
И жеље на грани тамо — амо креће.

¹⁾ Don Joaquim Maria Bartrina је омиљени и врло уважени шпанолски пјесник. Ова његова красна алегорична пјесма преведена је у прози прво, коју сам ја прецјевао. —

Њега називају „Каталонски Шопенхауер,“ а био је син сиромашних родитеља, то га је сиромаштво до гроба пратило. Родио се у Рему у Каталонији 1850 године, а умро је 1880 год. од сушице. Имао је песимистички поглед на живот, чему је, можда, узрок његово сиромашно материјално стање и физичко. Био је неки мањи чиновник, те је с муком зарађивао насушни хљебац, ког су му више пута из уста отимали. Његово идеално расположење — бујна фантазија, толико је стајала у контраст са његовим биједним животом, који се губио у најочајанијој болијести, да је морао постати најцрњи песимиста. Као утјеху у свом јаду писао је пјесме у прози и везаном слогу „Арабеске и Ситнице“ — како их је сам назвао, које су му изашле послје његове смрти на 15 година и имају врло велику важност у његовом народу. —

Трећег дана зефир пиркао је туда,
 Дотицаше гране, цв'јеће и лист исти
 Умиљато коме даваше повуда:

„Ухвати се сада ти за крило моје! —
 К мом оцу олују ајдемо у шуму,
 Величанствену ће пјесму да ти поје!“

И одлеће зефир — крилом пирка боље,
 А листак од чезње и жеље се креће —
 Откиде се с гране — у прах паде доље.

Кад сјутри дан зефир опет туда прође,
 На гранчици танкој листак наш'о није,
 Већ из праха јадан дозива свог вође:

„Ој зевфире мили, нос' ме у долине,
 Гдје цвијеће цвјета с пупоцима златним!! —
 Носи ме у шуме — нек' ми се не збојине!!“

Ако и дрхћући од великог страха
 Да пјесмице рупом љубог брата слуша, —
 Ој зевфире! диж' ме из овога праха!

Али зефир листић не слушаше тада,
 Већ на хитра крила одлетио даље,
 Непомичан у прах' лист жути од јада.

„Више, о зевфире! — листак зборит' стаде —
 Не превари мене!!“ Други жут' лист рече:
 „Да ћеш доћ' на грану немој имат' наде...!!“

*

И нада је таква у животу иста,
 Вара вазда људе — као зефир листа.

Цешине.

Радомир Кривокапић.

ПРСТЕНОВАЊЕ И СВАДБАРИНА

(из *Васојевића.*)

Кад момче загледа дјевојку и рад је узети, то саопшти старијим у кући.

Отац (или ако овога нема, најстарији сродник) са још двојицом, пођу да просе дјевојку, понесу око двије до три оке ракије.

Кад дођу кући дјевојчиној, почну водити разговор о разним стварима (но увијек се домаћин сјети зашто су му гости дошли). На посљетку најстарији просаца саопшти узрок њиховог доласка. Родитељи дјевојчиној позову најближе сроднике и стану са њима да хоће ли дати дјевојку. Пошто се договоре, јаве просцима да дођу и дају дјевојку да прстен прими. Прстен се састоји из 4 динаре, а просци забрањено више, да се не би излагало трошку. Пошто дође дјевојка, онда најстарији просац изнесе све врлине момчета, његово имање и кућу. За тим се окрене, пружи дјевојци и рече јој: „Сад чуј, дјевојко, док не узмеш ове паре, можеш рећи, да хоћеш поћи, или не за нашег Н. Н., зато се промисли; а пошто примиш паре, немој што да двоумиш и да се усудиш паре вратити и тим поступком да и мени и мом сину (братау) нос откинеш. А вјеруј, да ни за тебе, као ни за мене, не би то добро било. Сад, ако хоћеш, прими паре.“ Тада дјевојка приђе, пољуби га у руку и узме паре, затим љуби оца и мајку и остале просце. Дјевојка онда изађе и отиде у ближњег комшије; а у кући они почну пити ракију, коју су просци донијели. Сјутри дан залуцају пушке и огласи се, да се испросила дјевојка, сусједи се окупе те поздраве просце и с њима се испију маните воде.

Просци крену да иду, а дјевојка метне по једне мушке чарапе у торбицу, да понесу њеном вјеренику, као замјену за његов прстен.

Пошто су просци пошли дома, слиједи „уговор“ т. ј. кад ће доћи за дјевојку и с колико сватова. Обично дођу исти просиоци и уговоре дан, у који ће доћи, колико ће сватова

довести. На уговору тражи дјевојка, да јој се даду златне и свитне хаљине, јер без њих неће никако поћи за вјереника. Пошто се ништа не може, они јој обећају хаљине и уговоре се, да се првог пазара саставу и да узме хаљине себи по вољи. Уговорције пођу кући, а кад дође речени пазар, дође дјевојка с мајком или братом и кроз пазар стану тражити пријатеље. Кад се нађу, пођу у крчму и обреде се по неколико пута шљивом. Затим пођу да траже робу, која ће угодна бити за дјевојку, али обично сваки има свог ортака, па узима на вересију. Дјевојка тражи, а трговац показује, док се узме све по вољи дјевојчиној. За вријеме, док они робу узимају, нађе се по неки стари човјек, коме је страшно противно, што се толика роба узима, није то шала: корет златни, јакету златну, фацулет свилени, пас свилени, кошуљу свилену са златним ошвама и најпослије чарапе. Пошто све ово изброји онда узвикне, да данашње жене не умију ни чарапе оплести и причао би о старом времену. „Старе жене нијесу чекале да их мужкити, него су оне и себе и мужеве китиле; али тада не бијаше руха трештинског, ни направе варошине.“ Затим би се чуо други да говори:

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
„Дондасе китит трештијанци,
До тад бијегу ботрих сељаци.“
CRNE GORE DURĐE

Пријатељи не обрћу се на пријатељима иду на село, да се припремају за дан радосни по вјеренике. Што год иде то и дође, тако и уречени дан дође. Зором стану пушке пуцати, барјак се стави на кућу старог свата, под којим се купе нешто мало тридесет сватова и сваки води по једног коња. Попију по ракију, мезете, затим ручају и то све код старог свата; заиста сува штета и права глоба, како за старог свата тако и за домаћина и пријатеља; није шала око три дана хранит тридесет људи, сувише и њихове жене дођу код куће младожењине с дјецом. И код пријатеља се окупе сељаци и сродници. Пошто крену тридесет сватова на коњима, земља се тресе, а брда одлијежу од пуцњаве и мушкијех грла док дођу кући дјевојачкој. Пријатељи их дочекају са огњем из пушака и здравицом, па их послвије уводе у кућу, гдје засједу за софру готову, напуњену вином и ракијем, лебом, месом и другим јестивом. Ту се укрштају здравицама, а веселе неселим сватовским пјесмама.

Пошто дође вријеме да се иде, уђу два ђевера по дозволи укућана у собу, гдје се налази дјевојка; ови кад уђу, кроз прозоре пуцају пушкама, невјеста их предусрете, обучена

у свечаном руху и оба пољуби у руку. Тада ђевер, у којег се налази прстен, стави га дјевојци на руку десну и пође да је изведе, али не даду друге дјевојке, које се налазе код ње и које су јој помагале при облачењу, него траже да им да нешто т. ј. пратарину. Ђевер им даде један фиорин и изводи невјесту међу сватове. При излаку дјевојке се грабе да се дотакну невјесте и рачунају да ће се прије удати. Дјевојка, кад дође међу сватове, двори их док се крену сватови да полазе, невјести приведу коња и на њ браћа помогну попети се невјести. Пошто одмакну неколико, тада је зовне један од браће и она се окрене мало, а ђевери јој бране, држећи је за славу с тога, да се дјеца не увргне на ујчевину. Али овај обичај биће по свој прилици дошао због тога, што у првим временима, кад није било још установљено, да се дају крштенице и сватови на тај начин нијесу знали име, па кад би је звали, онда би јој име запамтили, те дома казали. Кад се чини звање, пуцају пушкама.

Пошто пођу сватови, па дођу кући младожењиној; онда изнесу једно дијете, које се зове „на коњче“ и да ју га на коња пред невјесту, која му дарује нешто, пошто га пољуби и за тим га скину. А пред саму врату дајесу јој једно решето жита, која из њега са обадвоје стране баца на кућу, а трећи пут преко себе, да се зна да и роду ватре. Пошто уђу у кућу, обрну је око верига, које висе над вратима. Невјеста разгрне ватру и у њега баци јабуку, око које се пограбе сватови и ђевери, који ће је прије извадити — те тако и прсте опале, док је изваде из ватре. У вече узме један ђевер пјат с водом, а други пепкир и умивају свате, а невјеста двори. Сваки сват и које позван треба да стави у пјат од један до шест фиорина. Послије вечере, кад се разиђу да спавају, ђевери страже, да се не би младожења привукао у собу невјестину и да јо не украде што од хаљина, па да им се у јутру смије, како су чували добро снаху....

М. Ђикић.

НЕ ВЈЕРУЈ ИМ.

Хитро лете младости ми дани,
Ал' без тебе нема ми покоја;
К' теби вјеком хрли душа моја —
Рајског цв'јећа цвјете Богодани!..

Но св'јет злобом гони уздисаје,
К'о под земљом када првић мали
Корјен гризе, докле га не свали,
— Љубав нашу тако св'јет раздваје.

Не вјеруј им, оне марице,
Душа ми те заборава, себер,
К'о што роса кр'јепи маслице твоје,
Лик твој тако дух ми укрепљава.

Сплетке презри, не заборав на ме,
Света љубав нек ти живот слади,
Док цв'јет свене наших дана млади
И остану успомене саме.

Максим.

РАДИШИ БОГ ПОМАЖЕ.

Препричао: Обођанин.

Није то давно било; многи постарији људи и данас добро памте ову причицу, ову истиниту причицу, и предају је с кољена на кољено, старији млађему, ради поуке, коју она садржи.

У некој вароши у Новопазарском санџаку бијаше пуно кућа, пуно становника. Житељи бијаху православне и мухамеданске, али сви српске крви, српског рода и племена. Они се у свему слагаху, један другоме помагаху, ка'но ти по крви браћа. Вјера им сродство не дјелала, не отуђиваше их једне од другијех; они се због ње не слагаху, не злостављаху; матерњи им српски језик спајаше их, буђаше у њима свијест о поријеклу своме, о српском имену. Сваки своју вјеру слободно признаваше пред Богом и пред царем.

Ту бијаше слога; ту живјаху Срби.

Многи мухамеданци имађаху силно имање, покретно и непокретно; па и православни не бијаху сиромаси: који од њих немаше свога, имаше доста агинога, па га рађаше на трећу, четврту, или како се ко с ким погодити могаше. Неки мухамеданци бијаху господари од огромног имања, које даваху под доходак осталијем сиромашнијем житељима од обје вјере, а сами рађаху по које рало земље или косу ливаде, бостан, воћњак и тако што, само да нијесу беспослени — да им прије дани пролазе.

Омар-бег — то вам бијаше честити мухамеданац; ако ћеш: богат; поштен, колико се хоће; јунак, да над њим бољега нема; дочекљив, као ико; учињен и добричина — ћер до њега. То вам бијаше прави човјек, честити Србин мухамеданац. Он имађаше силно имање, скоро више, него ико у томе мјесту. Он бијаше богат спахија. На његовој земљи живјаше двадесетак и више сиромашнијех кућа, које му имање рађаху. Около његове куће простираху се: овамо травне ливаде, онамо плодне њиве, доље воденице и ваљанице, горе пасишта, тамо стаје, а около саме куће пространи шљивљак. А кућа његова? То вам је кула

на два боја, са седам осам одаја; лијепа је, да љепшу не би пожелио. У њој се блиста богати турски намјештај, рухо и оружје.

Омер-бег добро памћаше, кад његов отац није имао ни куће ни поткутњице, ни њиве ни ливаде, ни тора ни обора; није имао ништа, до гола здравља, жену и сина (Омера). Младост бијаше провео у лудовању, хрловању, у игри и весељу, у нераду и беспосличарењу; тако је превалио тридесету, и ништа, ама баш ништа не имађаше, нити што стекао, зарадио за старост. Не, пошто превали половину свога вијека, досјети се невоље, која га у старости чека; паде му на ум: да се неће моћи свагда тећи и радити, но да ће носити дани старости, болести или изнемоглости. И ако позно, али опет и у невакат на вријеме; па пријену, као мрав; постаде вриједан, као пчела; остави раскалашност, непотребно друштво, пијанчење, картање и просипање кржаве тековине.

Настаде прелом у његовом животу. Прије тога се некако и у друштву осјећаше немиран, и ^{у весељу} брижан, јер му бијаше немила помисао на сутрашњи нешки дан. А сад... весело легни, веселије устани, с вољом ради и заради, донеси дома, нахрани фамељу, и понешто му претеди. Тај претијец не просипаше; остављаше га на страну; за Њега он само знаваше, и свакога дана по нешто ти придаваше.

Он постаде радан, весео, задовољан; он стече нешто новаца, свога имања. Сад он увиђаше, да Бог само онемо помаже, ко се својски мучи, уздајући се у безграничну милост његову. Од тада често понављаше ријечи: *радиши Бог помаже.*

Мало по мало, па он постаде господар од лијепе суме пара; мало по мало, па купи кућицу, нешто ливаде и њиве. Ето, дакле, он постаде господар од нешто имања. Имање је с вољом радио и сваке га године умножавао. Кроз тридесет година рада и течења набави себи големо имање, да се сваки у томе мјесту чуђаше: како и откуда. Но Бог, као Бог, да му је слава и милост! Он даје свакоме онемо, ко се мучи, да стече; Он помаже онемо, ко се у Њега узда и Његову помоћ призива; *Он помаже радиши.*

*

Омар бијаше од оца наслиједио лијепо имање, а уз то и оно, што је најглавније: *радљивост и штедљивост*; наслиједио бијаше од оца оне свете ријечи: „Радиши Бог помаже,“ које са највећом вјером редовно свако јутро изговараше. Те ријечи

бијаху за њега свете; он се по њима управљаше: бијаше вриједан, као мрав, неуморан као пчела, штедљив ка' му отац; зато у његовој кући, у раду и свакојем послу држаше најстрожији ред.

Његово имање брзо порасте; кроз десетину година свога разумнога газдовања удвостручи га, а кроз двадесетину година четвостручи. Од тада му иђаше напредак, као да ко с вјилама кућу напуњаше. На његовом имању рађаше двадесетак сиромашнијех породица; по његовом пасишту пасаху хиљаду оваца, стотину говеди и коња; на његовијем торинама лајаше педесет паса. Амбари му бијаху пуни, чипчије сити и весели, а он њима добар, као најбољи.

И ако се обогати, али се не одаде љености; с дана у дан посјеђаваше своје огромно имање: некад коње, волове и овце, некад озим и љетину, некад стаје и торине, некад млине и ступе, некад амбаре и копење. Његово око све увиђаше, што није у реду, па не жаљаше потрошити новаца, да неуредно поправи, јер знаваше, да му турска не иде узалуд. Будно надгледаше имање; чипчијама ставаше руку помоћи, за то му и они бијаху вриједнији.

У Омара била је једна кћер, именована *Јусуф*. То вам бијаше права маза: она је била вриједна, а божме још из малена и расколашан. Отац га знаваше ивребунио, разњежио, или, како се оно још рече, развукао, ка' но ти јединца.

Рекли су стари људи: „стари се коњи не поткивају.“ Тако ти се и наш Јусуф није научио радити, док је још био дијете; он се је навикао: готовански живјети. Док му је отац био жив, није му било потребно водити бриге о имању, о дохотку и потрошњу; све је то отац вршио, а син је само љеновао. Управо рећи: отац од сина није ни захтјевао, да ради, да се мучи, да се зноји и главу лупа с домаћијем пословима; он је волио, да му се син бави с онијем, што је сам хтио. Отац се је бојао, да његовом сину штогод не позли, за то га је одвише разњежио. Једина очина брига о сину била је: да га подњиви и послје себе жива остави; а није му ни стало било, да му ради и кућу кући, јер је имао доста свега и свачеса, па је мислио: да му неће, нити може нестати.

Оне свете ријечи, који су њега и његовог оца усрећиле — „Радиши Бог помаже,“ не падаху му сад често на памет; бијаше се толико обогатио, да с дохотком беговски могаше живјети. Па тако је мислио, да и његов син може без рада живјети. И ако вриједни Омар знаваше, да је то имање стекао

радњом и штедњом, али му сад на ум не падаше: да Јусуф лијенством и раскалашњијем животом може све то растећи, спраћити брже, него ли је стечено.

Да је Омар знао: да штедња врјије, колико и рад, опет не би допуштио, да му сим немилице просипа његово крваво течење; не би допуштио, да му син с године у годину, с дана у дан врло примјетно постаје распуштенији, немарнији и потрошљивији.

Дође и старост, та немила прђија. Омар већ не могаше надгледати своје имање — издала га снага, висаше ногама у гроб. Тај посао бијаше пануо на сина. Сад се од Јусуфа захтијеваше неуморног рада, паметног надгледања имања и домаћег руководства. Али како ће то вршити, кад нити је томе вјешт, нити научен толиком и таком труду?

Због Јусуфове немарности имање се примјетно крњаше, а Јусуф и даље истијем животом живјаше: чим одскочи сунце, а он устани, обуци се, уми, попи или не попи каву, па у „кафану“, да с јучерашњијем друштвом проводи јучерашњи живот. Ријетко кући долазаше преко дана; ручак му се знаваше у бакалници. С вечером га код куће нијесу чекали, нијесу знали, кад ће доћи; а често му нијесу чекали, нијесу знали, да ће он доћи, али сједником чекали; кад тек испред саме врате.

Па шта је радио по „кафанама“?

Радио је све, што и сваки лијени, распуштени син, који ни од кога нема страха, па се из малена одадне неуредном животу.

У џепу вазда имађаше жутијех дуката. Што јутром понеси, то врло ријетко вечером донеси. Тамо га раширенијех руку дочека његово друштво; и њему то врло мило, врло пријатно и ласкаво бијаше, као да га ови сусријетају из чисто љубавног осјећаја; а овамо не зна, да се они радују само његовом пуном, златном џепу.

Карте му бијеху и грло и душа; он се упио у њих, и без њих му живот бијаше тужан и досадан. Играјући редовно од јутра до близу другог јутра, сваког дана, љети и зими, почео бијаше крвнито очино имање. Отац му бијаше жив, али близу гроба. Синовљи поступак кињаше му с срце и душу; његов неуредни живот раздираше му животну снагу; и он се осјећаше све немоћнији. Туга га мучаше, а помисао, да ће му син растракулати имање, породила у њему бијаше жељу: да му Бог што прије дадне смрт.

Њиве и ливаде почеше прелазити у друге руке; Омарове чипчије постадоше радници туђег имања. Јусуф све то немарно посматраше; имање за њега бијаше нешто споредно; игра и неуредан живот — то бијаху сласти његова живота и вјерни његови пратиоци. Добра свога оца немилице упропаштаваше; и он их ни мало не жаљаше.

Често би га стари, али тужни, отац опомињао; али син би му одговорио: Теби нестати неће, док си жив, а мени како буде.

Ово је црна утјеха била за тужно очино срце. Али шта је могао; старост га опхрвала, а он би и опет умιο стећи и одржати.

Отац увиђаше, да ће му син доћи до просјачког штапа, па се свакојако размишљаше, како би и тада од помоћи био своме сину; како би му у највећој невољи пружио савјет и помоћ. Сјетио се сад, да је он свему томе крив; куњаше себе, што га није учио радњи и штедњи; што му у душу није улио оне свете ријечи: „Радиши Бог помаже.“

Наједанпут сијну му нешто у глави; пошље слугу за комшију свога, Селман-агу, погоди се њим воденицу и ваљаницу, и продаде му их за двије стотине мутијех мецидија.

Очева собица била је на савом крају; ту не улазаше нико осим он; ту му стојаше касица од пара, докле их имаше и под својом руком држаше. А сад, ту није је касе, ни пара; то је давашно пријешло у Јусуфове руке, а има њих у стотину другијех. Сад је та собица забачена, заборављена од свакога, осим од Омара, је сви знаваху, да у њој нема ничега, што би икоме годило.

Једнога дана уђе у њу Омар, носећи у руци нешто скривено. Пошто закључа врата за собом, указа му се у руци велики сврдао, с којим стаде врћети греду на горњем тавану собе, докле врх у усправном правцу продрије на горњу страну. Отвор бијаше широк; толико широк, да дјетиња рука могаше стати. Сад направи један дрвен чеп, напише на њему нешто, па га зацука у шупљину с доње стране, а о њему свеза јаки, танки конопац, и остави га, да виси.

Боже мој, шта му то хоће? Зашто ли продаде толико имање?

И ако Јусуфа не жалаше отадак имања, опет упита оца: за што продаде толико свога добра.

— Треба ми, синко, рече му отац. Старост хоће да троши, а ја се немам чега дофатити, осим ове моје крваве муке. Ја сам је и стекао, па боље, да је ја и потрошим, но ко други.

— Син је на то ућутао. И сам је увидио, да није имао право, што је питао оца, а још мање, да га за то кара. Он једнако провођаше исти живот. Једнако се налазаше по кафанама, у затворенијем собицама, у диму од дувана, у загушљивом, прашљивом и упљуваном ваздуху — за столом, играјући карте. То му бијаше једина забава, која му све то милија биваше једино занимање.

Чуда! Он не жаљаше за изгубљенијем новцем, само ако га на карте изгуби; другови му не бијашу мрски, ма му и сами живот добили, само кад би их поново нашао, да поново отпочну игру. И он је играо, али не да добије игру, већ ради глупог задовољства. То му је било занимање, у којему му је живот, као у сну, пролазио.

Он је мислио, да му нестати не може; он је био уобразио, да није могуће потрошити тако силно имање; а није му ни стало било, да се увјери: да он може осиромашити. Зар је мислио, да он не може бити сиромах у тако пријатном и веселом друштву?

Његово се имање преполовљивало и он то виђаше, али као да не хоћаше, да зна и разумије. То га виђаше и његов стари отац; и он све то нехотично бео тог у души посматраше. Њему живот бијаше све још милија, а смрт милија.

Једнога дана послије смрти доразве синчаи рече му:

— Сине, знаш ли, што сам те видео?

— Како бих могао знати, док ми кажеш!

— Шта ти се чини, идемо ли напријед?

Ове га ријечи дирнуше.

— Не може се свагда ни напријед ићи. Кад би свако ишао напријед, не би било сиромаха; а без њих не може бити ова земља. Док је земље и свијета, док је људи, никоме неће бити стално ни богатство ни сиромаштво.

— Истина је, синко. Али богатство само онеме није стално, ко не ради и не штеди, него просипа оно, што му је Бог дао; а сиромаштина опет није стална онеме, ко се проради и почне штеђети.

Син мало порумени, а отац настави:

— Ја сам радио, нијесам се штедио; ја сам се крваво мучио и уз то штедио, те сам, зафалити Богу, стекао лијепо имање и свега га ево теби доранио. Мени није било тешко уранити, обићи земљу и гору, стоку и планину, јер сам увидио, да је то за корист моју, и да се само тако може живјети и напријед поћи. Ја сам рано лијегао, а рано устајао; ја нијесам тражио

кафана и крчме; ја сам се уклањао од злохарника и распикућа, а дружио сам се с људима, од којијех сам могао нешто лијепо чути и научити; ја сам у животу био умјерен; нигда нијесам чинио оно, што би шкодило мојему здрављу или имању... ја се нијесам картао, јер сам знао, да би по то могао за једну вече изгубити све оно, што сам крваво текао *цијелог* живота. Ја сам радио, чувао и штедио, па ми је Бог и дао... А ти... ти нити радиш, нити штедиш, нити чуваш; ти проводиш неуредан живот; ти се карташ... ти просипаш имање. Синко! ти знаш, што смо имали, што ли данас имамо. Ми смо били најбогатији у овоме мјесту, а сад су многи пред нама. Да си ти радио, као ја, данас бисмо били зенђили људи.

Син се још већма црвењаше; од стида се збунно, па чисто жељаше, да се земља под њим пропаве.

— Ја сам томе доста крив — настави отац — нијесам те учио раду онда, кад је требало. Хтио сам, да с божјијем хаером прођеш овај свијет; али, ка' да ево, доћи ће за тебе врло ужасно доба; доћи ће час, кад ћеш жељети коре леба. Кад камен полети низа стрмену страву, ајде га ти остави, док на раван не долети. Тако се и твој живот неће оставити, док не осиромашиш. Мени је смрт за (радо) и ја ћу с великом тугом отићи с овога свијета, јер знам да ћеш остати без нигдје ништа. То ће ме и мртвога мучити.

— А зашто отац? — пита син.

— За то, синко, што се је мој дедо рачунао међу првијема, па ће доћи час, кад ћеш се дофатити торбе и тољаге, да обидеш од куће до куће, по прагова својијех душмана.

— Не дај. Боже, да се ја до тога допуштим. Мени остаје лијена имања, и ја опет људски живјети могу и о самом дохотку.

— Можеш, када би само проклете карте оставио.

— Па што губим на карте? највише грош, два на дан. А то ми неће кућу ископати.

— Ни сам не знаш, колико губиш на ту проклету игру! Остави је, па ћеш онда знати.

— Да увиђам толику штету, ја бих је и оставио; али мени се чини: ту ми нема никаква изгуба; само се заговарам, да прије дневи пролазе. Ти си ми то више пута зборио; и ја бих то давно учинио, да тако... Кад бих њих оставио, ја бих и на сами свој живот омрзнуо. За то о томе ми и не помињи, јер ти ријечи иду узалуд.

Отац га је много пута кумио и богорадио, да карте остави, али бадава. С тога га сад не мишљаше толико љутити са

овијем наговором, пошто му сад друга ствар бијаше много преча за будући његов живот.

— Мислиш ли ти, сине, да ћеш икад осиромашити?

— Бог је могућ и то дати, али се не надам.

— Ето видиш; а ја као да објема очима гледам, видим: да ћеш осиромашити, и да ћеш до прошње доћи.

— Боже, сачувај! — рече син.

— А тада би оцрнио образ и теби и мени. Многи би се томе радовали; многи једва и чекају, да ти се зла нагледају.

— Прије ме земља примила, него до тога дошло!

— Увјери се, да ће до тога доћи. Па то су ми виши јади од смрти, што ћеш постати пука сирота, да ти се други у шади смију. То је јад, који ме кињи и душу ми раздире, и не да ми с миром умријети.

— Бог може и то дати — рече син одлучно — али се ја нигда прифатити нећу просјачкога штапа, нити посисати по туђијех врата. Липсао бих, а не би ми нико знао, да сам до штапа дошао; скапао бих, убио бих се, а просјак не бих био, нити ћу бити.

— При свему јаду, то је опет та мена утјеха — рече отац — као што су многи осиромашили, а ја не и ти и свако. Но ако ти дође та ура, не иди у прошњу или по туђијех надница, тако те не губала твоја мука и мајчина рана. А немој ни кућу продати, него у њој саири, док те Бог опростио ни пред Богом ни пред народом. Нека кућа твоја зна: да се зна: чија је била и какво је имуће имао њезин сабија.

— Нећу, оче, тако ми великога Бога, и тако ми на губу не излазила твоја мука и мајчина рана!

Видећи отац, да би Јусуф, у случају сиромаштине, прије себи живот одузео, него ли остати свијету за посprdњу, одведе га у своју малу собицу, показа му онај конопчић, па му рече:

— Видиш ли овај конопчић овдје?

— Видим.

— Кад будеш приморан поћи у прошњу, уђи у ову собицу, па се о овоме конопцу објеси. Прими смрт овдје, гдје ће и твој отац умријети. Поштеније ће ти бити овдје се објесити, но по туђијем траговима обијати.

— Не дошла та ура — рече син — а, ако дође, увјери се, оче, да ћу те послушати и на овоме се мјесту објесити.

Отац знаваше чврстоћу Јусуфове ријечи, за то и повјерова његовом обећању, говорећи:

— Сад ћу спокојно умријети. —

Наскоро иза тога оболи стари Омар. При смрти позове сина, и поново га новијем обећањем и заклетвом притврди, да ће задату ријеч испунити.

Старац умрије задовољно.

*

Дани пролазаху брзо, а година се години непримјетно отимаше. Све бијаше по староме реду; све тецијаше по староме куштуму, по староме занату. И унапријед љето бијаше вруће, а зима студена; и Јусуфов живот, као и прије, бијаше пун страсти за картањем. Он се сав осјећаше блажен, кад шћаше засјести за столом, извадити мараму пуну жутијех дуката, па је раздријешити и разастријети. Ни у рају му не би тако слатко часови пролазили, као овдје од јутра до касне ноћи. Ту за столом бијаше му врло угодно, угодноје, него ли у рајском блаженству. С тијем друштвом милије му бијаше сјеђети, него ли цару уз кољено; њихов подмукли осмијех слађи му бијаше, него ли царска милост. Карте му унапријед бијаху једини рад, једини задовољавајући — то бијаше сласт његова живота.

Није прошло много, а негдашње чувено имање Омар-бега нестале; њиве и ливаде постале су туђа својина! гора и планина пријеђе у туђе руке, све промијени свога господара, све постале туђе, само кућа и бостан.

Биједни Јусуф и не помислише на оно, што га чека; он често мишљаше: „док је глава, биће и кап“, а и не сањаше о пукоме своме сиромаштву. Сјећаше се своје заклетве, али не вјероваше, да он до тога може доћи.

Вријеме пролазаше природнијем током, а тако и живот нашега картача. Прољеће његова живота бијаше прошло, оно се бијаше преобратило у зиму, а изгледаше, да ће брзо и јака цича наступити.

Прође још једна година, и Јусуф остаде без свега, осим куће.

Сиромах!

Он је мислио, да не може осиромашити. Он је, ваљда, и то био завртио у своју глупу главу, да не би њега пуштили његови присни другови, да се потуца по туђијех врата! Па, ето, преварио се је грдно. Он је осиромашао; новце није дао друговима у зајам, но их је изгубио, а они су их добили; они су сад њихова права својина.

Сад се је, несретник, сјетио: да они нијесу *дужни* њега прехрањивати, и да његови другови нијесу *људи*, који би на Бога и душу погледали и јаднику у нужди ваљали. Искоа им је у зајам новаца. А зашто? Зар да поврати изгубљено имање? Он је хтио, и још да игра, али с туђијем парама. Али јест... нијесу они сметени, као он; не дају они ономе, што нема ни пепела. Искоа им је, да му што год поврате од кржаве муке његова оца. Хоће! нијесу му их отели, ни нашпи, но му их *поштено* добили.

Кајао се је; горко је плакао за изгубљенијем добром; али позно. Сад се је и сам сјетио, да „послије смрти нема покајања.“

Сиромах!

Можда би друкчије радио, да је садашњу памет имао онда, кад је имао да троши и да штеди, и да је знао, што га чека.

Сад му јасне бијаху ријечи његова оца: „Радиши Бог помаже.“ Куњаше себе, што није послушао очин савјет; куњаше се и за грло хваташе, али „послије смрти нема покајања.“

„Што ћу сад, црни кукавац?! рекао би самоме себи. — Морам скапати од глади или штам у руке а торбу о рамену, па по свијету у прошњу. Да сам послушао мога оца, данас би ми друге птице пјевале; данас би моје било све оно, што је мога оца било; не би ми на јад свијету и мрцало. Али тако је, ко луду главу носи... Све што је било мога оца, све је то сад туђе. Огријешило сам се о сјени мога оца, јер по његовом крваво стеченом имању данас гази туђа нога, туђа стока, а не крдови његова сина.

„Добри мој отац стече силно имање, и за то се цијелога вијека мучи и пати, а његов неваљали син све просу по кафанама у туђијем џеповима, проводећи живот у картању и лијенству. Заиста од Бога греота, а од људи срамота! Тек сад видим неразумни мој живот; сад увиђам истину очевијех ријечи: Ко очува, колико да стече. — Да сам ја чувао стечено имање, не би ми требало тећи, јер бих га и тако на претијец имао.

„Куд ћу? Шта ћу! Зар да се скитам?! Никад!“

Још се Јусуфу по џеповима врзаху неколика гроша, о којијема проживје два три дана. Несташе и они, несташе му свака нада. То бијаху пошљедњи гроши од очина имања, пошљедња његова нада.

Црне мисли врзаху се по његовој глави, све црња *иза* црње, све гора *иза* горе. Најпослије науми, и кућу да прода. Јест; али куд ће обећање и заклетва?

Сад се сјети заклетве пред самртнијем очинијем одром; сјети се оца и његовијех мудријех савјета; сјети се своје неразумности.

„Сви очини савјети упућивали су ме на добар пут — говораше сâм собом. — Да сам радио, као што ме је он учио, ја бих данас био срећан. Али и ако нијесам до сад радио, а оно ћу бар унапријед радити по његовој ријечи... Идем, да се објесим... И ако ме чека смрт, али јој јуначки у сусрет морам поћи, кад ми је то отац на смрти савјетовао, јер ће ме она од горега зла избавити. Идем да очин савјет и моје обећање испуним.“

Ова бијаше његово тврда одлука. Немаше се кад ту помишљати на ово или оно; вјеран остаде задатој ријечи, и пође да се објеси. Уђе у очину собицу; стаде поред конопца, клекну на оба кољена и тихо се помоли Богу и сјени свога оца:

„Боже велики, праведни! Прими мене грешника међу твоје праведнике; удостоји ме раја и небесне сласти. Био сам непослушан и неваљао син; упропастио сам себе и своје имање. Јер нијесам оца послушао. Али сад хоћу да га послушам његову ријеч, која је мени тежа, него ли све животне патње икаквога мученика. Нећу да ја послушам оца — хоћу да се објесим. А ти, оче, свјетло моје! Прости сину твојем; презри његову непослушност; буди снисходителан и прими код себе. Био сам ти непокоран, тако сам те свога и дошао; ово је казна, коју сам заслужио, и којој приступам, да не би твоја клетва на мене остала. Оче! Прими ме и испроси код Бога за мене милост.“

Устаде, као окријепљен послје молитве, приступи конопцу, привнесе столицу и стаде уз њу.

Још једанпут паде му на ум живот и животне сласти; али он њих бијаше лишен, за то у томе и не увиђаше никаква задовољства. Та му мисао дође и прође, као оно муња преко натмуреног неба.

Наново му пред очима сину обећање, па, као корећи себе и своју малодушност, попе се на столицу, намаче конопцац на грло, завеза узао и... и још један пут помисли на живот. Но у томе као да му се причу очин глас, гдје га кори. Сањајући о мукама, које га чекају, и о небесном животу, подиже десну ногу, да гурне столицу испод себе. Но и опет му се појави живот пред очима са свијема својијема љепотама, као да га са својом слашћу мамљаше опет у своје крило. Но у тај мах као да пред собом свога оца, гдје га ружи и кори.

Очи се заклопише, руке обамријеше, дах престаде, све тијело малакса — десна нога одгурну столицу, узао притегну грло и он.... Зар се објеси? Не; он паде на таван, колико је дуг и жирок.

Остаде лежећи.... Чудновате му се слике низаху пред очима... Мишљаше, да је у рају... али нигдје оца. Тијело му бијаше полумртво; дах се повратио; ухо нешто осјећа, а на то се и счи отворише... Пробуди га некакав звекет.

„Шта је ово? Гдје сам ја? Зар сам жив? Зар се нијесам објесио?“ говораше собом, али не диваше главу.

Нешто једнако око њега звекти. Подиже главу... налакти се, кад има шта видјети... из греде падају све жуте мацарије.

Ух, до веље радости! Радовао би се Јусуф, али још мисли, да ово није јава, или да је просто сан, који га с парама дражи... Погледа око себе, све му познато: дуварови, горњи и доњи таван, греде, прозори и онај конопчић, што се поред њега вијуга, као змија.

Још пада по који дукат, а он једнако звијери око себе, питајући се: гдје је и шта је ово?

Наједанпут смаче конопчац и у гдје на другом његовом крају дрвени чеп. **CRNOJEVIĆ** на унутрашњој страни спази натпис: „Радиши **CRNOJEVIĆ** БОР ПОМАЖЕ **CRNOJEVIĆ**“

Нова мисао сијну у глави Јусуфа; устаде; клекну по сред силнога блага и сузнијем очима погледа на више:

„Оче!... Мој добри оче!... Ти си се постарао да ми и послије смрти помогеш. Ти нијеси хтио да се ја објесим, да умрем.... Ти си хтио да још живим, али да се опаметим... ти си хтио, да ме избавиш од највеће невоље — од просјачке торбе. . Па ево, кунем се Богу и теби, да ћу од сада ићи по твојијем стопама, по твојијем савјетима; а томе нека буде свједоком овај чеп са свагдашњијем и пошљедњијем твојијем савјетом: „Радиши Бог помаже!...“

Устаде, као наново рођен, као избављен од муке, у коју бијаше загазио... Устаде и узе чеп, па га пољуби и метну у своја њедра... Устаде и покупи благо... *двјеста дуката.*

„Ја сам опет богат“ — рече и ненадно благо стрпа у мараму, свеза га круто, као да се бојаше, да му који дукат не испадне; па га метну на срце, у њедрима.

*

Нико већ није могао Јусуфа видјети у кафани за столом, да игра карте; нико га већ не видје, да просипа своје имање

— он омрзну карте, кафане и прво своје друштво, а постаде раден, као пчела: јутром рано уставаше, а вечером рано лијегаше; дању неуморно рађаше, а ноћу се весело одмараше.

Набрзо заузме лијепи кућни ред... Не прође ни пуна година, а поврати воћњак; не прођоше ни двије године, а он поврати нешто земље и ливаде... не прође десетак гедина, а он постаде газда.

Његови први другови чињаху му се, као изроди, неваљаци — он њих презираше. Ништа му не бијаше мрскије, него видјети картање. Јасан му бијаше његов први живот — он му бијаше поука.

Радљивост и штедљивост — то бијашу његови другови.

Уста му бијашу пуна благодарности према оцу и његовом имену. Често се сјећаше његовијех ријечи и онога натписа на чепу:

„Радиши Бог помаже!“

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПРОЂЕ МЛАДОСТ...

Прође младост рана, као санак слатки,
Па и мој ће на в'јек сакрити се дан:
Већ јесени жуте повјетарац лаки
Свело лишће гони на вјечити сан.

Ја забринут стојим и сумња ме мори,
К'о да ми на груди точи змијин јед,
Гдје још пламен гори, ту ће да се створи
Труп орошен сузом и вјечити јед.

Плакао бих горко, залуд су саме —
Мајка ће их лити, кад не будем жив,
И чуће је душа у сред ноћне таме
С неба ће је тајно спустити облак сив.

Кад поздрави мајку над каменом гроба,
К вјечном дому опет управиће лет;
Радоват је неће ни љубав, ни злоба —
Ој, за љубав њену отрова је свјет.

Т И Ш И Н А.

Тишина је пушта,
Лавур неба чист;
Око грања густа
Не трепери лист.

Поток мален бјежи,
Умукне за час;
Умукнуо њежни
И славуја глас.

Патка кљун погњури,
 Лежи у хлад бик,
 А пас л'јен зажури
 И пружа језик.

Пастир млад задр'јема
 Свиралом за п'ас;
 Нигдје пјесме нема,
 Нигдје чути глас.

Море к'о бездушно,
 Вал до вала спи;
 Душо моја, душо —
 Заспи већ и ти.

Близак Базата.

У С П О М Е Н А.

(Карл Шрејер)

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA

КАКО ТИ БИ СЕ САМЛ ДРВО ГОЛО,
 КАД ТИ ПОГЛЕД СВОЈА СРНОЈЕВИЋЕ,
 А ПО СВОДУ ГОРЕ НАКОЛО
 ОБЛАЦИ СЕ САМО МРКИ ГОНЕ?

Нисам само ни у доба снежно,
 Кад све студен кобна кивно збрише:
 Ја се сећам снова који нежно,
 У мом лишћу некад жуборише.

С. Д. Мијалковић.

Д Ј Е Л О.

I.

— Мој јадни пријатељу, ти дакле нећеш постигнути никад каквог успјеха!

Ово неколико ријечи изговори Марта Дибреј своме мужу, и то подсмјевајућим тоном, у коме готово избијаше презирање.

Петар сагну главу, без да би одговорио, и нервозно згужба исписану хартију, коју држаше међ' прстима.

То је, може бити, већ двадесети пут, како му жена прави ту несносну примједбу, и, што бјеше још црње, с тешким болом осјећаше да говори истину.

Да, он бјеше неспособан да оствари какво дјело, које би га истакло поврх других. Морао се задовољити са монотоним и досадним радом, да пише на вртлу и чланке, које би му наручили.

Некада, још кад је почео и кад је издао прву своју књигу — један роман, који је штампало његово издаваштво — летијаху му мисли о слави и величини.

Његова околина вјероваше у његов таланат, али на жалост, они који га тада узносашу, мајка му, сестра, пријатељи и неколицина, који га много вољаху, читаху његове драме, ушљед љубави спрема њега.

А то само бјеше Марта, његова жена, која му отвори очи, хладно, нијемим реченицама горког омаловажавања и њеним оштрим ировичним погледом.

Сто пута се прихваћао посла, почињући какви сентиментални роман или какву дирљиву драму, написану језиком лаким и финим.

Сто пута би љутито разбучио написане странице, доказујући сам себи, да оно, што је написао, бјеше глупо и да га је боље бацити у огањ,

И тако не налазаше никаквог одговора, кога би могао дати Марти, а страховито паћаше, сјећајући се сретнијех вјереничких дана, на жалост кратких, њихове дивне шетње испод цвјетајућих јабука, заклетава и пољубаца...

Сада му изгледаше, као да није одржао задату ријеч, јер већ ево трећа година како је ожењен, а није испунио обећање дато Марти. Она му је донијела дивну љепоту и младост; а он јој је морао дати у замјену његов таленат, његове снове будућности, а може бити и благо.

Али код г-ђе Дибреј, разочарање је мало по мало дошло. Лијепи планови, са којима је некада њен вјереник љуљушкао, не бјеху друго до неостварљиве жеље и не остаје друго, него се задовољити средњим животом.

— Тим горе, душице, бјеше рекао Петар, ми ћемо се утјешити љубећи се...

Јадни младић сјећаше се лијепијех дана пред свадбом и првих медених мјесеца, када му женица бјеше весела, као каква птица пјевачица.

Шта мараше он за пљесак светине и за дивну славу, када му љубав Мартина остајаше иста? Али у одговор на то чу смијех, и то смијех који га следи.

— Петре, ти знаш лијепо да не може само од љубави живјети. То је добро за романа, који пишеш, или које си на-
мјеран да напишеш.

У дну срца му се нешто предоми, али се не показа.

— Ти си жељна забава, Марто, рече - просто: добро, забављаћеш се.

II.

И од тада бјеше се свршио њихов мирни и интимни живот, а тако исто и други вечерњи разговор у крај ватре, и све лијепе ништице сретног живота оних, који се много љубе.

Марта вољаше свијет. Њеноме мужу било је лако добити позивнице у сјајним друштвима новинара, које посјећиваше, и он је вођаше на балове у позоришта и преставе сваке врсте. Прољећем посјеђаваху трке и изложбе, а љето провођаху у морским купатилима.

Петар, не имајући довољно новаца с оним што зарађиваше, кријући од своје жене узајмљиваше, како би изишао на крај са новим трошковима.

— Но, заиста, господине, ви сте ипак њежан супруг, говораше му по неки пут Марта, осмјехујући се.

Тај осмијех га прављаше сретним, јер их сада тако ријетко, одмјерено и готово као просјак добијаше.

Свуда бјеше слављена, узношена, а у осталом она знаваше да је ванредно лијепа и горда, и очевидно бјеше сретна својим триумфима.

Распитиваху за њезино име; та то је жена „тога“ незнатног новинара, господина, који се губљаше у тами, којему бјеху равнодушни успјеси његове жене.

Ускоро и моћне личности почеше интересирати се за њу, новине јој донијеше име и један од најелегантнијих спортиста, ризика изјаву у доброј форми.

Марта се стаде смијати као каква лудица. — Остави га, рече Петру. Тај ме човјек забавља са његовим удварањем. Ти знаш да сам поштена жена; а и бога ми треба да се мало и разонодим.

III.

Петар Дибреј страховито се мучаше. Помисао на ту будалу, која се удвараше Марти, цијепаше му срце. Бјеше му дошло да га опшари, удави у мартинском салону, али то бјеше човјек од утицаја, морао се штедити.

Гроф по неки пут обрађаше палицу и на њега.

— Напишите нам, како комад млади пријатељу, понављаше он, ја ћу вас препоручити. До Бавола, кад човјек има такву жену као ви, мора имати и талента.

— Да, Петре, понављаше Марта, зашто не напишеш какво дјело? У животу не фали случајева физиологије за изучавање.

И једног вечера када бјеше у собици хотела дивне обале, гдје обадвоје провођаше лето, Петар сједе за астал, док му се жена уморена силним играњем предаваше сну.

Размишљајући метну главу међу руке и одједном му дође жалосна мисао: — Са Мартином је љубављу свршено... Неколико табака чисте артије бјеше пред њим, очекивајући писмена. На пољу бјеше тиха мирна ноћ, једна од оних обалских морских ноћи, направљена од звијезда и тишине.

— Како би било да што радим? запита се. И грозничаво прихвативши перо пусти га да лети по току његових мисли.

Писаше прежалосне ствари, као што му бјеху и у срцу, говорећи о својим минулим радостима и својој садашњој тузи, о својим срећним успоменама и о својој муци.

Перо му сликаше поједина лица, на првом мјесту његово, сасвим јасно, за тим Мартино и најпосље грофово, тога омрзлог супарника.

Цијелу ноћ проведе над асталом састављајући своје дјело, дјело живота и узбуђења.

— Зар си се већ дигао, Петре! ускликну Марта, будећи се у јутро. На чему то тако радиш?

— Шта те се тиче? одговори хладно. Ти знаш лијепо да нијесам за ништа добро способан.

И ипак сваку вече, тек би Марта заспала, дизаше се без ларме, као какви лупеж, и радио би најревностније на своме дјелу.

Чудновата ствар одиста, осјећаше да ће га довршити, а то осјећање није имао за друга дјела.

IV.

Неколико дана доцније отпутова са женом у Париз. Мука му се бјеше раздвојити од тога комадића свијета гђе је имао и срећних ура у својој тузи. Али Марта се радоваше повратку, тим више, што јој је гроф, њен вјерни удварач, обећао дати у њезину част неколико сјајних забава, гђе ће цио Париз учествовати.

— Издигнућемо вашег мужа бјеше рекао покровитељственим тоном.

— Ради, Петре, додаваше Марта. Грофова је препорука драгоцјена, не треба је занемарити.

Петар Дибреј не одговараше ништа, непрекидно равнодушан, без имало да се брињаше што се догађа около њега.

Ипак једног дана на крају ручка рече Марти:

— Помисли, да ће Жимназ кроз неколико дана дати један мој комад.

— Гле! гле! учиње млада жена, мало љубопитљиво, ти ми о томе нијеси ништа говорио.

— Чему? Ја сам тако мало среће имао са мојим дјелима, да нијесам о томе хтио никоме говорити, па ни теби самој.

Марта заиста бјеше задовољна, јер на крају крајева она не бјеше рђава и помисао на први комад њеног мужа, о ком ће све новине говорити, и гђе ће она присуствовати у најљепшој тоалети, у сред елегантног свијета, бјеше за њу ново задовољство.

Она пољуби мужа у оба образа.

— Је си ли зато срећна, Марто? Ти видиш, да сам радио и те добро радио.

— Да, мужићу! . . . ја сам срећна.
 Петар се жалосно осмејкиваше.
 — Ко зна! Ипак . . . само ако је на вријеме!

V.

Приближавање те свечаности бјеше за Марту слава. Новине лармаху о првом дјелу младога књижевника, а полако се говораше да је комад врло лијеп.

— О чему ти тамо говориш, тајанствениче? запита гђа Дибреј.

— Вићећеш врло веселих ствари, којима ће се жене смијати.

То ипак не бјеше шаљива игра, коју даде представљати Жимназ, него права драма, драму пуну узбуђења, која показиваше једну од најужаснијих патња срца човјечијег. Публика, умртвљена, потресе се и узбуди. Успјех бјеше триумфалан, прави успјех без предходника: мајсторско дјело, које се мора приказивати засобке пет стотина пута и које даваше писцу прво мјесто међу модерним списатељима.

Марта, дивно обучена, сјеђаше у једној ложи међу пријатељима и грофом, њеним честопрљивим обожаваатељем.

Прве је ријечи комада изговорио Дигађај који се играше на бини, бјеше јој познат: изгледало је да је то бјеше тачни извод њених вјереничких успомена и некадањих срећнијех ура.

Њеним малим ручицама са лијепим рукавицама плескаше, горда и задовољна што чује те лијепе ствари, и што види оживљене оне који јој састављаху некад срећу.

Тражаше очима мужа, невидимог за публику и који се уклањаше испред изазивања. У другом чину догоди се промјена. Жестока несугласица појави се између супруга, несугласица која зачуди Марту, јер јој напомену прве буре између ње и Петра.

Очевидно овај бјеше написао свој сопствени живот. То бјеше дирљиво, ма што ће даље рећи? Марта живљаше тако страно, одвојено од њега, да не могоше предвиђети, не знајући више.

Трећи чин бјеше изванредан. У драми, мужевљева патња бјеше изведена мајсторском руком, ужасна по одлуци, мучењу и њежности: улога женина бјеше изучена са деликатном физиологијом у њеној лакој и подсмјевачкој небрижљивости.

То бјеше мајсторско дјело у потпуном смислу ријечи.

Марта са сломљеним срцем слушаше. Свака изговорена реченица бјеше за њу нов ударац шпилета. Је ли могуће да је Петар тако патио и то од ње, јер немаше сумње то бјеше до краја његовог животопис. И ипак га није чула никад да се пожалио.

Ох! страховите казне коју јој даваше, износећи јој то огледало његовог живота.

Заиста, то је по мало њезина слика, та глумица на бини, која мучаше тога јадника. А оно је Петар, та личност важна и великодушна, са осмјејком поштена човјека и који плакаше.

Док публика одушевљено изискиваше име пшчево:

— Браво, брависимо! дераше се гроф, вртећи се на своме фотељу, не разумијевајући.

— Драга пријатељице, ваш је муж чудноват ђетић, од кога ћемо моћи нешто истесати.

Марта не одговараше ништа, преблиједа, гушећи се у узбуђењу које је бјеше притиснуло.

— Узмите моју руку, љепотице моја, настави он клањајући се.

— Не! Господине, данас и сутра нећу бити прегорда да будем о руци мога мужа.

Петар је одведе, с музом пратећи кроз свјетину, која га усхићено поздрављаше.

Чак до на улицу, с другови и пријатељи му честитаху. Одоше те весело вечераше са њим.

И када уђе код ње, у тој кући гђе је уживала, гђе је било толико радости и толико бура, тек је Петар затворио врата, Марта му паде пред кољена, сузама обливена и преклињући.

— Разумјела сам, Петре, опрости ми!

С француског: М.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЈЕСМЕ.

Женидба Видака Марушића.

Још зорица не забијелила,
Ни даница лица помолила,
Истоку се примакла зорица,
Ал' од дана ни помена нема —
Бијела се отворише врата,
Од Котара, од српскога града,
Ал' изађе једна чета мала,
Чета мала шездесет момака,
А пред четом добар араушца,
Добар јунак Мандушићу Вуче,
За њим иде Марушић Видаче,
Ето чета из Кунар планину,
Докле стигне до Бујинаца,
Ту је чета починула тродна,
Воде пили, хљеба заложили
И од пута одмор прикупили.
Но што рече Мандушићу Вуче:
„Чујте мене шездесет момака,
Да имам ли у дружини друга,
Да прихвати пушку џефердара,
Па да пође кроз Кунар планину,
Да обиде кланце и богазе,
Не би л' игђе ишта опазио,
Ја ли ћука, ја л' горског хајдука?“
Сва дружина ником поникоше
И у црну земљу погледаше:
Неки гледа како трава расте,
Неки броји пуца на долами,
Неки пушци гледа у табану,
Да га не би пушта преварила,
У тијесну кланцу чекајући —
Ал' не гледа Марушић Видаче,
Но ујаку међу очи црне,
Па поскочи на ноге лагане,
По средини џека (sic= џефердар) прихватио
И оваку ријеч говорио:

„Ја ћу поћи, мој мио ујаче,
 Да обидем кланце свеколике,<“
 Па разигра момак кроз планину,
 Као јелен од двије године,
 Он обиде стазе и богазе,
 Док изиде на врх од Кунара,
 Пак се попе на јелу зелену;
 Кад се попе јели у китицу,
 Сврх јеле је киту саломио,
 А на њу је дурбин наслонио,
 Па му разви дванаест каната,
 Ш њиме гледа дванаест сахата;
 Гледа момак тамо и овамо,
 А не може ништа угледати,
 Па обрну дурбин у Удбину,
 Удбинско је поље покупио.
 Кад се њему даде погледати —
 Он угледа коло ђевојака,
 Међу њима диздарево злато.
 Sprema kola na zelenu loncu
 Сједијаху тридесет Турака,
 Те чувају коло ђевојака,
 Кад их виђе Марушић Видак —
 У јелу се попе казиграћо,
 Тресу му се токе на притоци,
 Па се јели спушта низ огранке,
 Док се јеле исекивају одишће,
 Од по јеле на ноге сврши,
 Па полеће стрмо низ планину,
 Докле дође у своју дружину,
 Па ујаку своме казиваше
 И овако Видак говораше:

„Мој ујаче, Мандушићу Вуче,
 Ја ћу поћи под турску Удбину,
 Да доведем Диздарево злато,
 Ја л' ћу моју главу изгубити.“

Ал му на то Вуче одговара:
 „Мучи, сине, немој лудовати,
 Ти би тамо лудо погинуо.“ —
 Богме оћу, мој мио ујаче,
 Оћу поћи да нећу ни доћи;
 Ја умијем турски говорити,
 А ја имам турску ђеисију,
 Па ме неће познат Удбињани.“

Па обуче турску ђеисију,
 А по турски опреми ђогина,
 Па по турски чалму привезао,
 А по турски сабљу припасао,
 А по турски узјаха ђогина,
 Па га зајми стрмо низ планину,

Док ували у турску Удбину —
 Ето пође на зелену лонцу,
 Па Турцима селам натураио;
 Они њему здраво прихватише,
 И честитке многе учинише,
 Ожђедлуке и добро-дошлице;
 „Добро доша, млади сератлио!
 Одакле си, од којег града?“
 Њима Видак тако говораше:

„Ја сам јунак из Стамбола града,
 Скрај нашега цара честитога;
 Служим цара за десет година,
 Па сам цару нешто сагрешио,
 Те ме зајми земљом по свијету,
 Па сам чуо и казали су ми,
 Да ви често замећете кавгу
 Са Србима на свакоју страну,
 Па сам зато доша у Удбину —
 Не би л' Српску окинуо главу
 И срамоту своју осветио.“

Њему Турци афериме дају:

„Баш аферим, царева делија,
 Такви нама треба на Удбини,
 Да си мало града пристојно
 Би поврнуо Турцима данину,

Сад су пошле чете са Удбине,
 Четворица сто тридест Турака;

Пред једном је Будалина Кама,
 А пред другом Ковачина Рамо,
 А пред трећом Ибро барјактаре,
 Пред четвртом Диздар капетане,
 Да ћерају Мандушића Вука
 Су његово шездесет хајдука,
 Јер досади свецу Мухамеду.“

Кад то зачу Марушић Видаче,
 Бога ми му мило не бијаше,
 Па Турцима тако говораше:

„Чујте мене, моја браћо Турци,
 Је ли тестир у њевојке поћи,
 Да поиграм ситно полагаано.“

„Хајд слободно, царева делија,
 Те ти играј колико ти драго.“

Скочи Видак на ноге лагане,
 И отиде међу њевојкама;

Кад Златија коло распучила,
 Па заигра ситно полагаано,

Кад се њему даде погледати,
 Ал' угледа Тала на кулашу,

Бе у црној крви огрезнуо,
 А кад Тале низ поље иђаше,

Јека јеку стић му не могаше,
 Јер му бјеху ране одољеле,
 Ма је коња окитио свога,
 С обје стране по четири главе,
 Што посјече у Кунар планину,
 Од хајдукâ Мандушића Вука. —
 Ето Тале поред ђевојака.

Кад се њему даде погледати,
 Он угледа Марушић Видака,
 Па га гледа мрко попріјеко,
 Преко ока и мркога брка,
 Па је Тале тако бесједио :

„А, ту ли си, Марушић Видаче,
 Ја те данас у Кунару тражим,
 А ти љубиш удбињске ђевојке.“
 Њему тако Видак бесједио :

„Ајде збогом, Будалићу Тале;
 Да нијеси тако будалио,
 Не бише те будалина звали.“

Прође Тале, пође код Турака,
 Виђе Видак своју погубицу,
 Па остави коло ђевојака,
 И отиде до ђогина
 И даде сапу и челенку,
 Док се спусти на коња ђогина,
 Па је такву ријеч бесједио :

„О чујте ме, лијене ђевојке,
 Дај ми која капу и челенку,
 Ма се немој друга преварити,
 Да ми дадне капу и челенку,
 Сабљом би јој окинуо главу,
 Осим једне Диздареве Злате.“
 Кад то зачу Диздарева Злата,
 Заврнула скуте и рукаве,
 Па му пружи капу и челенку,
 Неће Видак капу ни ђавола,
 Но Златију за бијелу руку —
 Извуче је на сапи ђогину,
 Па ју три пут утегнуо пасом,
 И четвртом од сабље каишом,
 Па побјеже преко поља равна,
 Доклен Турци коње поседлаше,
 Видак дође на сред поља равна,
 Ал' ту срете Ковачину Рама,
 На гаврана коња од мејдана.
 А кад Рамо низ поље иђаше,
 Јека јеку стић му не могаше,
 Јер му бјеху ране одољеле,
 А гаврана окитио свога,
 С обје стране по четири главе,

Што посјече Рамо у Кунару.
 Кад га виђе Ковачина Рамо,
 Он Видаку тако бесједио :

„А ту ли си, Марушић Видаче,
 Ја те данас у Кунару тражим,
 А ти љубиш удбињске ђевојке,
 Оди, зете, да се дарујемо.“ —
 Лати Турчин сабљу у десницу,
 Док је Турчин своју извадио,
 Ал' га Видак три пут ударио,
 И добру му главу окинуо,
 Па му узе коња и оружје,
 Вранца даде лијепој ђевојци,
 Ма говори са коња ђевојка :

„Баш аферим, Ковачина Рамо,
 Не могосмо оба на једнога —
 Сад имамо оба по једнога.“

Ето Видак на крај поља дође,
 Кад ту срете Ибра барјактара,
 На дорина коња од мејдана,
 А кад Турчин друмом путоваше,
 Јека јеку стић му не могоше,

Јер му бјеху ране одољеле

На Иброу, даде му три пушак

На дорина двадест и четир

Ма је Турчин добра окитио :

С обје стране му дохвати пушак

Што ј' посјека' Ибро у Бунару

Кад угледа Марушић Видака —

Овако је њему говорио :

„А ту ли си, Марушић Видаче,
 Ја те данас у Кунару тражим,
 А ти љубиш удбињске ђевојке,
 Оди, зете, да се дарујемо“ —

Па повади сабљу од бедрице,

На Видака загон учинио,

Докле Турчин сабљу извадио —

Видак њега три пут ударио

И Турчину главу откинуо,

Па му узе коња и оружје,

Па окрену уз Кунар планину,

А кад дође на тијесне кланце, —

Ту сусрете Диздар капетана,

А кад Диздар друмом путоваше,

Јека јеку стић му не могоше,

Јер му бјеху ране одољеле

Од сабаља и српских пушака ;

На Диздара седам осам рана,

На коња му двадест и четири

Ма је добра коња окитио,

Што посјече Диздар у Кунару,
 Од хајдука Мандушића Вука,
 Па кад Диздар угледа Видака,
 Овако је њему говорио :
 „А ту ли си, Марушић Видаче —
 Ја те данас у Кунару тражим,
 А ти љубиш удбинке ђевојке,
 А чије си рбље заробио? —
 Да си вила, па да имаш крила
 Нећеш лако унијети главу!“

Диздар лати сабљу у десницу,
 Докле Диздар сабљу извадио,
 Видак њега два пут ударио,
 Из бојна га седла извадио, —
 Паде Турчин у зелену траву,
 Ма га Видак изгубит не шћеде,
 Но му свеза на плећима руке,
 Па га своме коњу товарио
 Оправи га грдна у Удбину,
 А он пође уз Кунар планину
 И поведе лијепу ђевојку.

Кад је доша на воду бјелу,
 Ту ујака наодио свога,
 Бе сам сједи суза пролијева,
 Њему Видак помоћ настави,
 А он њему здравље прихватио :

„Добро дошл' мој сине Видаче,
 Јеси ли ми здраво потрчио?
 Ја сам река е ћеш погинути,
 Мене, сине, удареше Турци,
 И све моје друштво посјекоше,
 Мене љуте ране допадоше,
 Од којијех извидат се нећу;
 Нигђе л' ми те на невољу нема.“

Пак уздише и сузе прољева;
 Њему Видак поче говорити :
 „Мој ујаче, Мандушићу Вуче,
 Кажми мени како погибосте?
 Ко посјече шесдесет момака,
 И ко ти је ране ударио?“
 Њему рањен Вуче проговара :
 „О Видаче, мој милосни сине!
 Чим ти пође низ Кунар планину,
 Мене, сине, Турци удареше :
 Удари ми Будалина Тале,
 Су његово тридест Удбињана —
 Посјече ми седам осам друга,
 А ја њему тридесет Турака,
 Рањен Тале бјежи низ Кунару;
 Тале прође, друга чета дође :

Удари ми Ковачина Рамо
 Су његове тридест Удбињана —
 Посјече ми седам осам друга
 А ја њему тридест Удбињана,
 Рамо рањен бјежи низ Кунару,
 А ни он ми утећ не ошаше,
 Но га коњске ноге унесоше,
 Рамо пође, друга чета дође:
 Удари ми Ибро барјактаре,
 Су његово тридест Удбињана,
 Завати ми седам осам друга,
 И свијема главе посјекоше,
 Ал сам добро браћу осветио,
 Изгубих му тридесет Турака,
 Рањен Ибро бјежи низ Кунару;
 Ибро прође, а четврти дође —
 Удари ми Диздар капетане,
 Из пријека без никаква л'јека, —
 Ту се проли крвца од хајдука,
 Ту се класмо док сви погибосмо —
 Погибосмо и Срби и Турци.
 Ал' осташе двије арамбаје,
 Мене љуте ране допадоше,
 И осадисонам на б'нага:
 Ни Диздару није дако б'нага,
 Кад му поче Видак казивати,
 Како је срџа турова погубила,
 И отео Златију Ђевојку
 Мандушићу срце узиграло,
 Па овакву ријеч бесједио:
 „Баш аферим, мој сине Видаче,
 Сад ми није жно умријети,
 Кад ти баста тако учињети.“
 Па да видиш Марушић Видака,
 Он довати рањена ујака,
 Посади га на ђогина свога,
 Па га зајми у ломне Котаре,
 И поведе Златију Ђевојку,
 Покрсти је и привјенча за се,
 А ујаку добави медике,
 Лијечи га за годину дана,
 Док је свога извида ујака,
 Па пођоше опет у планину,
 Да четују и да ајдукују,
 Ка што су се вазда научили.

Приближежио: Михаил Милићев Вукотић.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Ја украдох стрицу кабаницу,
 С њом побјегах стрмо низ главицу,
 За мном стриче низ главицу виче:
 Хеј, синовче, остав кабаницу;
 Нећу, стриче, без велике приче;
 Стан', синовче, да ти причу причам:
 Испод села прођоше сватови,
 Једни свати, а двије ђевојке:
 Једна бјеше Мара на самару,
 Објесила ноге о главару,
 И Риљана на коња риљана;
 Но што рече Мара са самара:
 „Опростите, господо сватови,
 Јер нијесам имала времена,
 Да покупим за сватове даре;
 Бад је војска Скендер-бега била,
 Имала сам шездесет година,
 А од тада шест и четири;
 А ако ми то не вјерујете,
 Ви питајте моју другарицу,
 Баш Риљану на коњу риљану,
 Која ми је на бабини била,
 Ал' је Мара добра срца била,
 Стиште ногам', те сломи самара:
 Сваком свату поребница дође,
 Старом свату главар иза врата,
 А крстина кума по прсима.

II.

Ој, Лазаре, младоња,
 Обрни се, поврни се:
 Ко те боље дарује,
 Овце му се јагњиле,
 Козе му се козиле,
 Краве му се телиле,
 Челе му се ројиле,
 Свако жито разликом,
 А пшеница понајбоље!

III.

Сви дилбери, ал' мојега нема;
 Који су му јади, те га нема:
 Ал' болује, али апикује?!

¹⁾ Аљина.

Да бих знала, да болом болује,
 Бих му честе понуде шиљала:
 Шећер с мора, смокве из Мостара,
 Груду сира прије Ђурђев дана,
 По јагњета на сред драгог љета,
 Гурабије с медом захваћене!

IV.

Ој ђевојко јаглико,
 Е да виђе Лазара?
 Ето Лазар у селу:
 Да је село весело
 И ко-гођ је у селу!

V.

Овце чува младо момче,
 Поред њега зор-ђевојче.
 О тако ти, младо момче,
 Обврни ми бјеле овце,
 Даму теби малу јагњад,
 Да заједно пландујемо,
 И заједно ужинамо!

ЂУРЂЕ
 СРНОЈЕВИЋ

VI.

О ђевојко, лијепа ђевојко,
 За јаде се лијепа родила —
 И синоћ је с тебе кавга била:
 Сагореше два нова дућана,
 У дућану два млада бећара —
 Бећар Марко и бећар Маринко.
 Марка жали и отац и мајка,
 А Маринка из села ђевојка!

VII.

С вечер сјала сјајна мјесечина,
 Обасјала зелену ливаду,
 На ливади простртра јалија,¹⁾
 На јалији Јово и Марија.
 Јово пође у нову чаршију,
 Да он купи књигу громовника.
 Јово виђе, што му књига пише:
 Један гријех скудити ђевојку,
 Други гријех рећи, што јој није,
 Трећи гријех обљубит' ђевојку,
 Обљубит' је, па је оставити.

Приближежио: А. Ј. учитељ.

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ.

(Скупљене у Црној Гори по азбучном реду.)

Омак не домак.

О, делијо, на зло налетио, на ђевојку и на боцу вина.

Од судбине нико не утече.

Она у село, а друга у чело.

Оглодао се ка' коза у јаму.

Остала му је памет у зановет.

Око ти зрцало.

Одрицаћеш се од мајчина млијека.

Ока вина двије умертина, да не пије свака рђа вина.

Обршио, ка' Урош на Почкаље.

Од дувана кућа попљувана.

Очи су од воде.

Од свачијега је добра боље, а од зла горе.

Од туђега туга бије.

Од јада ништа до јада.

Пуна мјешина, готова смјешина.

Памет царује.

Прва мука, потоња власт.

Први пио, потоњи гледао.

Потајни углијев испече.

По једном се мрче.

По питању се и у Шам деје.

Продавали га Турци живутима.

Платио као вук задром.

Парта парту тражи.

По два пута се у мин говори.

Пошто мрче, ко што маче.

Пострекаче глава не боли.

Рани тић полетић.

Реци ми врља, док нијесам ја тебе ћора.

Руке се фале, а алат ради.

Разминуше се као два на пут.

Разграбише га као Пољачку.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Ђорђе М. Драговић.

НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ.

Из Граца (у љешанској нахији).

Иду девет попова кроз девет бобова, сваки носи по девет тољага, на сваку тољагу по девет тораба, у свакој торби по девет погача, а уза сваку погачу по девет колача. Израчунај колико је свега?

Стотина говеди вриједе стотину талијера, и ту мора имати: волова, крава и телади. Волови коштају по 10. талијера, краве по 5 тал. а телад по 1 фиорин. Питање колико је волова, колико крава, а колико телади?

Двојица возе два чамца; вели један ономе другоме: дај ми једно од твојих чељади, па да имам три пута колико ти; а онај му одговори: не, но дај ти мене једно од твојих, па да имам таман колико ти. — Колико је имао први? колико други?

Кад десет оваца, за десет година рађа све овца овцу; колико ће послѣ десет година бити свега оваца?

Како би могао затворити у тор стò брава, да буду у вече све црне, а у јутро све бијеле, али ни чим да их не бојадише?

Један човјек носи котарицу јабука; сретете га други човјек, па га пита: колико има у тој котарици јабука? — Овај му одговори: Још оволико, и половина од оволико, и четвртина од оволико и још једна јабука, па би била таман стотина. Погоди колико је имао јабука у котарици?

Шарено шаркићено под гором накићено. (Грожђе).

Петрић скаче по плоту, петина га ћерају, а петина чекају. (Чунак).

На нашега ћаћа деветоро гаћа. (Лук).

Два оца и два сина пођу у лов и убију три зеца, а сваки донесе кући по једнога.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ.

(Из Љешанске Горице.)

NACIONALNA BIBLIOTEKA
Не чуј, Соко!...

Неки старац узео на Божји у јутро један орах, да се њим најприје омрси; па се прегрети и помочи Богу. „О Боже! — како је овај орах пуна и равна, тако ми свака срећа чини и равна била!“ — Па онда узе и сломи орах, али у њему ништа немаше, до један скучени прв, а наш ти јадни старац, кад виђе, да је празан орах, препаде се, да се не стече оно, што се молио Богу, те он опет капу на пољану, преклони се до црне земље и помоли Богу: „О Боже! не чуј што стари пас лаје!..“

Турски ђак — пјесник.

Некакво турско ђаче из Спужа (у турско доба) учило некакву њихову школу, која се звала: „Масаре,“ па му се било досадило бубајући и учећи сваки дан, те му је већ и школа сасвијем омрзнула. Кад један дан сјеђаше пред школом и нешто тобож читаше, прође испред школе један сељак, који ћераше једно магаре с товаром. Млади ђак, колико му бјеше додијало то несрећно турско учење, завидио је чак и ономе магарету што носи товар, да је и њему лакше под оним товаром, него ли њему у школи, па онако гледајући га отеше му се ове ријечи у стихове:

„Благо тоби, магаре!
Е ћераш товаре —
Да не учиш Масаре!“

Пушти га да умре!

Сељаци неки сјеђели у кући код једног старца, који је био умр'о, па су били дошли, да га ожале и сваки плакаше за њим и колико им га бјеше жао сузе им уз очи навнеше иђаху. (Новост! — Ур.).

Син покојнога старца бјеше инокосан чојак, па му немаше ко ђавоље стопе на пашу без њега, но пође он, а остави оца на умору. Кад је у вече дошао иза брава, послуша изнад куће, али му се у пуну нико не чује. Он уђе унутра, али још не знаваше да му је отац без душе, но кад виђе људе ће сједе око упрета, назове им: „добро вече,“ а они њему „добра ти срећа.“ „А што ми ради старац?“ — пита он.

„Лежи — рекоше, умро је.“ —

„А нијесте га нида Бог пуштили да умре докле ја дођем?!“

— Јесмо, рекоше, Бога ми!

— „Ада Божа ти вјера, чоче, жа' ми је данас за тврду ванцику е сте га пуштили да умре, док ја дођем, да се виђу с њим!...“

Најгори ђотек

На некој скупштини почну се разговарати сељани о свему, па зађеду о бојевима и ранама, па стадоше пребирати, који је ђотек најтеже прегорети.

Један вели: „Најтеже је кад се жив човјек реже ножем а он гледа.“

А други вели: „Није по теже, кад чојка пушка убије, па се мучи онако живијех мука.“ —

Трећи вели: Најтеже је, кад је човјек рањен, па види ће иде Турчин с ножем да га посијече, а не може утећи, нити се бранити.“

Тада ће један рећи: „Мучите ками ви, а простите, о чему зборите, какви нож, пушка и лакардије, то је све штито, а да ви знате као ја, но ко што не проба, не може ни знати. А ја сам један горага ђотека никад дочекивао на себе, но кад станем голем ногом на једно брвно од решета, а оно друго се изврне, па ме удари по големе гњату. то је најзлочестији ђотек без смрти, лијепо соју мрине пред ђотек.“

CRNOJEVIĆ

Не дали му у кућу.

Један лупеж, идући једну вече у крађу, пошто се добро сумрачи, дође код једне куће; идући полако провири кроз прозор и види, да у кући нема никаквог свитка, огањ се готово потулио, а чељад се окупила око трпезе на вечеру, па онако у новијелици вечераху. Он полако на прсте од нога уљеже у кућу, па у ону помрчину напане стубу и полако се прими на петар, рашири врећу и пунању је наплеше сланине, меса, кубасица и свега, докле је наврши с петље на петљу; па онда с пуном врећом почне се копрљати и дизати је, но му се омакне нога низ греду, и он ти заједно с врећом бупне код врата: „Ху-уј! — добро вече!“ они се сви у кући зачудише па рекоше: „добра ти срећа! — ко си ти?“ Он им одговори: „зли и злочести, но хоћете ли ме пуштити на конак, е сам тражио свуђ по селу, па ме не хоће нико пуштити, а не види се ни прст пред око, а и не могу никуђ, но ми се досадило носећи ову јадо купљевину, те ми свијет даје за Бога и за душу...“

— „Не можемо Бога ми — немаш се чим покрити, ни простријети, но дако нађеш ће боље.“

— „Елате, чоче, е не могу герељати по овоме селу, а не тражим ви друго ништа, нако мало сухоте више главе!“

— „Не можемо Бога ми никако, но хајде збогом!“

— „А ви ми дигните које ову несрећу, е ћу гивут' некуђ друго — није лијека, кад ми ви не дате у кућу!“

— „Тада скочи једна невјеста и обојица међу собом на сто јада дигоше је тобожњем просјаку на рамена; и тако ти онај сиромах одвуче пунану врећу мрса, ни за фалу ни за плату.

Сјутри дан припе се она иста невјеста на петар, да окине сланине за ручак, кад тамо али нема ђавољи залагај, наоко празна кошина. Кад то сви виђеше рекоше јој: „А ти си га, несретнице божја, задигла ономе просјаку до изио ђаво...! И тако осташе кукајући за сланином и кубасицама!...

Сваки дан светац.

Нагонио свекар снаху: „Зашто ти, снахо, не оћеш да радиш ништа, но тек онако залудњичиш и пролазе ти дани у беспослицу! Ради кукала не одила у што си очи узела? јеси ли манита, — што ли ти је? Видиш да се без рада не може ниђе, но ради, ушто си се заумила, те си дигла памет на тољагу, јеси ли се помамила! прекрети се!...”

— „Ах! мучи, кнего, а опрости! Радила бих ја за тројицу, но дали не знаш, е је сваки дан светац, па се не може!“

— „Какви светац, ко ти то каже? Ће ти знаш свечеве, мимо остали свијет?“

— „А да ли и ти не знаш да је:

Суботица сестрица,
А Неђеља светица,

НАЦИОНАЛНА

У уторник на пазар

У четвртак Спасен-дан

А у петак то свијет свати

То и сам знаш!...

CRNI GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Приближио: Т. Кажич, учитељ.

НАРОДНА ЗДРАВИЦА.

Дала ти рука Божја! служиш доста година гријеху мањему, срцу веселијему. Све боље, напредније и веселије са свом браћом, пријатељима и добротворима: живијема за здравље, а мрвијема пред душом — Бог да их усели у царство небесно!

Здрав, брате! да те Бог сачува: црна мрака, дрвена кијака (тољага неотесана), мотике тупе, газдарице љуте, од грома, стријеле, од пријеке стијене, пса гарова, турчина лажова, жте тује и љуте цуре, туђе ужине, рђаве дружине, вруће проје, длакаве торбе!.. Бог те даровао, као што сам умно: у кући мушко, а у стоци женско; виловитих волова, виторогих овнова; у кеси новаца, у тору оваца, у обору крмака, у башчи трњака; Синови ти жито сијали, волови ти земљу обрали. Био ти клас, ка попов штап, а сноп ка поп, али који од најкрупнијих попова.

М. В.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

К њ и ж е в н е б и љ е ш к е.

Златија, слика из босанског живота, из садашњости, написао *Младен Жујић*. — Под тим натписом изаћи ће наскоро једна нова књига. Хоће ли бити вриједна препоруке, казаћемо тада, кад је добијемо и прочитамо.

Иво Ђипико, млађани Србин из кршевите Далмације, штампао је недавно збирку својих приповиједака **Primorske duše**. Приповијетке су особито лијепе и ми срдечно честитамо младоме књижевнику на успјеху. Дао Бог, да нам кроз неколико година даде што више оваких књига, макар му неке цјепидлаке што шта и замјерале.

Шарени Вјенчић, натпис је збирци пјесамa за дјецу, што их је написао *Бл. Недељковић-Кечкић*. Пјесме додуше нијесу слабе, али би пјесник учинио много боље, да са штампањем није поранио.

Ријетка срећа, зове се шаљива игра у једноме чину, од *Милеве Симићеве*. Награђена је од „Матице Српске“ са 100 фор. Сувише лијепа награда за само један чин!

Misao i rad Muhammedanaca u Bosni i Hercegovini, napisao Jos Dob. Bošić. — Књига ова **Без репа** без ушљу, написана је са извјесном тенденцијом. Она се **Српско-Хрватски** са једне стране и друге, што недавно изађе на њемачком језику под натписом: „**Politisches aus Bosnien und Hercegovina.**“ Јадна хартијо! — много ли триш...

Иван Зовко, један од оних Богом заборављени учџ у Босни, да би обратио колико толико пажњу на своју маленкост, те пред настајућим нараштајима „овиковичио“ своје славно име, скупио је у народу (а по хрватском обичају, сигурно, и из српских збирака покрао) неколико народних пјесамa, које је, по примјеру „*Matica Hrvatske*“ назвао хрватскимa. Ми прелазимо преко свега и чекамо: шта ће на ово рећи *паметни* Хрвати.

Поштена породица. Како „Звезда“ јавља, један од бољих српских приповједача дао је у штампу роман, под горњим натписом. Роман је из живота трговачког свијета, те показује поквареност и низину, у коју је кадар пасти један ћифта, коме је ћар све и сва. — Сретно, да Бог да!

Са Влтаве на Нишаву. И друга свеска лијепога путописа *Др. Алекса Мишировића* изашла је из штампе и ми је најтоплије препоручујемо.

Пред Косовом, биљешке *Зар. Р. Поповића*. — Ове биљешке оштампане су из „Бранкова Кола“ у засебну књигу. Не можемо рећи, да су оне сасвим без мана, али ипак добре су, написане лијепо и занимљиво, те су, према томе, достојне препоруке.

Кисићева „Мала библиотека“ почела је излазити. У прве три свеске ушли су „Шарени Шљунци“ *Јов. Протића*, „Disjecta“ од *Д. Омчикуса*, и „Изабране приповијетке *А. Челова*.“ У другим пак свескама изаћи ће радови од *Ст. Сремца*, *С. Матавуља*, *Р. Домановића*, *Ј. Веселиновића*, *Иве*

Типика, Св. Ђоровића, Б. Нушића и т. д. — Уз приповијетке излазе и слике писаца. Свакој свесци „Мале библиотеке“ цијена је само 12 новч. те је и опет препоручујемо.

Књижара Пахер и Кисића издаће такођер и књигу „**О Косову**“, што је написао познати књижевник српски *Иван Иванић*. Књига ће бити украшена сликама, а издање, по обичају ове књижаре, дивно.

Богдан Р. Милаковић, млади пјесник српски из Босанског Петровца, хоће да изда своје пјесме под натписом **Крајишкниће**. Ми смо увјерени, да ће у овој књизи бити доста лијепих пјесама, али се ипак бојимо, да млади пјесник не пропусти и по неколико слабијих, као што је то у првој збирци урадио. Препоручујемо му, да добро припази!

Радоје М. Домановић, један од даровитијих млађих приповједача српских, издао је недавно збирку својих приповједака. Изузевши, можда, с њом једну или двије, — које нам се не чине прикладним, — остале најтоплије препоручујемо.

Буро Арнолд свакако се убраја међу најбоље хрватске пјеснике и ако се о њему није нити говорило, ни писало онолико, колико н. пр. о Августу Харамбашићу, који о свему далеко иза њега заостаје. Како чујемо он је сада у намјери, да изда своје пјесме, те се и ми томе од срца радујемо, надајући се, да ће непристрасна критика најбоље оцјенити колико вриједи и колико се до данас о њега говорило.

Кнез Градоје од Орлова Грмца приповијетка *Чедо Мијатовића*, засебно је оштампана, ма Браничева. Колико се сјећамо, исти је лист напомињао, како је ова приповијетка једна од најбољих из већег романа, што се види по многим нејасним и занетним мјестима у њој. Смјешно нам је само: зашто да се не изда овај роман у Србији? Зар се г. Мијатовић боји, да тога овећег романа ни написати неће, а неће ни да изда боље ишта него ништа.

Милеша Јакшић, један од најбољих млађих пјесника српских, издаје своје пјесме у збирци. Није потребно да трошимо много ријечи у препоруку тих пјесама, јер ко је год имао прилике да их чита, растурене по разним листовима српским, тај ће, без сумње, похитати, да и збирку набави.

У 9. броју „Женскога Света“ почела је излазити лијепа прича наше поштоване сараднице Милке Гргуреве. Натпис је причи „**Ратар**.“

О д г о в о р и У р е д н и ш т в а .

Госп. П. М. Учит. — Ваш лијеп пријевод Пушкинове приче „**Метак**“ читали смо у „Србадији“ I свеска за 1881 год. Ви познајете руски језик добро, те зато преведите што ново — радо ћемо Вам штампати. Здравствуйте!

Г. М. Ђ. у В — Да човјек постане пјесником — тражи се, уз Богодани таленат, још: јачина знања уопште, познавање правила стиховорства у појединости, па, при бујној машти, лакоћа и особита вјештина сликања изборног предмета, или идеје, која пјесником завлада. Према овоме оставите се вјештачких стихова, а купите нам народње благо — вишу ћете корист учињети књизи народној. — Будите нам здраво и весело!